

Том I

„Пред нама је зборник под насловом *Животи и стваралаштво жена чланова Српској ученој друштва, Српске краљевске академије и Српске академије наука и уметности*, у четири тома. Савет едиције и Уређивачки одбор сложили су се да укључивање радова о женама у томове тече према редоследу њиховог избора у чланство. Тако први том почиње радом о Катарини Ивановић, а последњи се завршава чланцима о женама изабраним 2018. године. Овај редослед омогућава читаоцима да буду у току најсавременијих научних и уметничких достигнућа, а да истовремено прате осврте на прошлост.

Трудили смо се да радови буду усклађени са основном идејом едиције.

Извесна формална неуједначеност између текстова проистиче углавном из различитости материје која се обрађује. Понекад зависи делимично од личног приступа аутора текста или захтева самог члана Академије о коме се пише.

Уопште, богатство ове едиције јесте у разноврсности њене садржине.”

Академик Нада Милошевић-Ђорђевић,
уредник едиције

„Ова, по мом мишљењу, неопходна књига неочекивано је добро, али не и без извесних отпора, дочекана и у самој САНУ, уз стрепњу да је њена суштина проистекла из политичке коректности „банализованог феминизма”.

Као сведок тока саме идеје за ову књигу рекао бих: ништа даље од истине.

Идеја Наде Милошевић-Ђорђевић, *spiritus movens*-а овог подухвата, апотеоза је стваралаштва оних наших чланица која се одиграла упоредо са мукотрпним напорима ослобађања од предрасуда у не увек наклоњеној средини.

И ништа, ништа више... Уосталом, како је написала Исидора Секулић,
чијем је делу посвећено поглавље ове књиге:

„Процес *наше* ослобађања је наизменце смешан, жалостан, озбиљан и трагичан, али се кроз њега мора, јер би сваки други прелаз био просто негирање наше егзистенције.”

А постојале су! Барем у САНУ, срећом, и те како су постојале!”

Академик Владимир С. Костић,
председник САНУ

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА,
СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ
И СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

ЖИВОТ И СТВАРАЛАШТВО
ЖЕНА ЧЛАНОВА

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Том I

ЖИВОТ И СТВАРАЛАШТВО

ЖЕНА ЧЛАНОВА

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА,
СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ
И СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Том I

ЖИВОТ И СТВАРАЛАШТВО

ЖЕНА ЧЛАНОВА

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА,
СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ
И СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

P R E S I D E N C Y

LIFE AND WORK OF
**FEMALE
FELLOWS**

OF THE SERBIAN LEARNED SOCIETY,
SERBIAN ROYAL ACADEMY
AND THE SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

VOLUME I

Editors-in-chief

Academician Ljubomir Maksimović

Academician Zoran Knežević

Editor

Academician Nada Milošević-Dorđević

Belgrade 2021

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ПРЕДСЕДНИШТВО

ЖИВОТ И СТВАРАЛАШТВО
ЖЕНА
ЧЛАНОВА

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА,
СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ
И СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТОМ I

Главни уредници
академик Љубомир Максимовић
академик Зоран Кнежевић

Уредник
академик Нада Милошевић-Борђевић

Београд 2021

ЖИВОТ И СТВАРАЛАШТВО ЖЕНА ЧЛАНОВА
СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА, СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ
И СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

Том I

Српска академија наука и уметности
Кнеза Михаила 35, Београд

За издавача
академик Владимир С. Костић

Главни уредници
академик Љубомир Максимовић
академик Зоран Кнежевић

Уредник
академик Нада Милошевић-Ђорђевић

Дизајн корица, прелом и графичко уређење
Никола Стевановић

Лектор за српски језик
Тања Рончевић

Лектор за енглески језик
Јелена Митрић

Коректори
Ана Барбатесковић
Ратка Павловић

Стручни сарадници
Бранка Поповић
Вера Батина
Жаклина Марковић
Јелена Межински-Миловановић
Лидија Лутовац
Марина Нинић
Милена Ивановић
Мирослав Јовановић
Светлана Симоновић-Мандић
Снежана Крстић-Букарица

ISBN 978-86-7025-879-2 (целина)
ISBN 978-86-7025-880-8 (том I)

Тираж 1000 примерака

Штампа
Планета принт, Београд

За пратећи компакт-диск коришћен је материјал Архива Радио Београда

© Српска академија наука и уметности 2021

АКАДЕМИЈСКИ САВЕТ

ПРЕДСЕДНИК САВЕТА
академик Владимир С. Костић

ЧЛАНОВИ

академик Јасмина Грковић-Мејџор
академик [Исидора Жебељан](#)
академик Мирјана Живојиновић
академик Јованка Калић
академик Десанка Ковачевић-Којић
академик Душица Лечић-Тошевски
академик Нада Милошевић-Ђорђевић
академик [Милена Стевановић](#)
академик [Олга Хаџић](#)
академик [Веселинка Шушић](#)
академик Злата Бојовић
академик Радмила Петановић
академик Милица Стевановић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР ЕДИЦИЈЕ

ПРЕДСЕДНИК УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА
академик Нада Милошевић-Ђорђевић

ЧЛАНОВИ

академик Злата Бојовић
академик Душица Лечић-Тошевски
академик [Олга Хаџић](#)

САДРЖАЈ

- | 9 | ПРЕДГОВОР ПРЕДСЕДНИКА САНУ
АКАДЕМИКА ВЛАДИМИРА С. КОСТИЋА
- | 11 | FOREWORD BY SASA PRESIDENT
ACADEMICIAN VLADIMIR S. KOSTIĆ
- | 13 | ПРЕДГОВОР
Нада Милошевић-Ђорђевић
- | 19 | PREFACE
Nada Milošević-Đorđević
- | 25 | КАТАРИНА ИВАНОВИЋ (1811–1882)
Ненад Макуљевић
- | 57 | KATARINA IVANOVIĆ (1811–1882)
Nenad Makuljević
- | 59 | АДЕЛАЈН ПОЛИНА ИРБИ (1831–1911)
Слободан Г. Марковић
- | 92 | ADELIN PAULINA IRBY (1831–1911)
Slobodan G. Marković
- | 95 | ИСИДОРА СЕКУЛИЋ (1877–1958)
Слободанка Пековић
- | 128 | ISIDORA SEKULIĆ (1877–1958)
Slobodanka Peković
- | 131 | ДЕСАНКА МАКСИМОВИЋ (1898–1993)
Александра Вранеш
- | 185 | DESANKA MAKSIMOVIĆ (1898–1993)
Aleksandra Vraneš
- | 189 | ЗОРА ПЕТРОВИЋ (1894–1962)
Јасмина Чубрило
- | 230 | ZORA PETROVIĆ (1894–1962)
Jasmina Čubrilo
- | 233 | ЉУБИЦА МАРИЋ (1909–2003)
Борислав Чичовачки
- | 280 | LJUBICA MARIĆ (1909–2003)
Borislav Čičovački
- | 285 | ЉУБИЦА ЈАНКОВИЋ (1894–1974)
Селена Ракочевић, Младена Прелић
- | 317 | LJUBICA JANKOVIĆ (1894–1974)
Selena Rakočević, Mladena Prelić
- | 319 | ЉУБИЦА ЦУЦА СОКИЋ (1914–2009)
Ирина Суботић
- | 366 | LJUBICA ČUČA SOKIĆ (1914–2009)
Irina Subotić
- | 369 | ФАНУЛА ПАПАЗОГЛУ (1917–2001)
Маријана Рицл
- | 390 | FANULA PAPAZOGLU (1917–2001)
Marijana Ricl
- | 398 | ОЛГА ЈЕВРИЋ (1922–2014)
Јеша Денегри
- | 426 | OLGA JEVRIC (1922–2014)
Ješa Denegri
- | 429 | ОНОР БРИЏИТ ФЕЛ (1900–1986)
Џенет Вон (превод Весна Костић)
- | 458 | HONOR BRIDGET FELL (1900–1986)
Dame Janet Vaughan

ПРЕДГОВОР ПРЕДСЕДНИКА САНУ АКАДЕМИКА ВЛАДИМИРА С. КОСТИЋА

У есеју „Људска глад за предговорима” Умберто Еко констатује да у само два случаја предговор не може да нашкоди: „први, када је аутор покојни,... и други, када свима знан и дубоко поштован аутор напише предговор врло младом почетнику”. Овај предговор, међутим, указује на трећу могућност: аутор предговора је пред делом коме је предговор намењен, тачније пред ауторима о којима се у делу ради, тешко препознатљив, да је потпуно безопасно по целокупни подухват ако само као наратор из сенке фактографски наведе разлоге зашто је књига којој такав предговор претходи уопште написана. И да одмах дам одговор: сви разлози ове књиге, којима ни неспретни предговор не може да науди, једноставно су у списку чланица Српске академије наука и уметности (САНУ) којима је ова књига, иначе прва у низу, намењена.

Стара заблуда да је „мушкарац кадар да размишља о бесконачности, док жене дају смисао коначности” једна је од оних подвала којима се упорно чувала патријархална подела улога, места и могућности – једна непокретна, догматска свест која је своју плодну подлогу налазила и у националним академијама наука и/или уметности широм света. Искрено говорећи, није јој побегла ни САНУ. Али су из те сенке ипак успеваале да побегну неке особе које су својим делом постајале неизбежне, и даље праћене самоувереним жамором да се ради о изузецима који потврђују правило. Та иста свест и са истом намером понудила је сада већ изанђалу констатацију која треба женама да пружи привид каквог-таквог учешћа у „великим нарацијама” мушког света, да иза сваког успешног мушкарца стоји жена. Ко, међутим, стоји иза успешне жене? Мени се чини најчешће она сама. Вековима је над таквим изузетним женама као Дамоклов мач висила успомена на Хипатију, која је у V веку у Александрији била учитељица више математике и Платонове филозофије, која је страдала у бестијалном линчу руље „разјарених” хришћана, уосталом као и њено дело, чије је постојање сачувано још само у причама. Да ли само зато што је веровала у друге богове? Коначно, и наша средина има своје, истина мање сурове примере.

Ова, по мом мишљењу, неопходна књига неочекивано је добро, али не и без извесних отпора, дочекана и у самој САНУ, уз стрепњу да је њена суштина проистекла из политичке коректности „банализованог феминизма”. Као сведок тока саме идеје за ову књигу рекао бих: ништа даље од истине. Идеја Наде Милошевић-Ђорђевић,

spiritus movens-а овог подухвата, апотеоза је стваралаштва оних наших чланица која се одиграла упоредо са мукотрпним напорима ослобађања од предрасуда у не увек наклоњеној средини. И ништа, ништа више... Уосталом, како је написала Исидора Секулић, чијем је делу посвећено поглавље ове књиге: „Процес нашеї ослобађања је наизменце смешан, жалостан, озбиљан и трагичан, али се кроз њега мора, јер би сваки други прелаз био просто негирање наше егзистенције.” А постојале су! Барем у САНУ, срећом, и те како су постојале!

FOREWORD BY SASA PRESIDENT ACADEMICIAN VLADIMIR S. KOSTIĆ

In the essay “The Human Thirst for Prefaces” by Umberto Eco, it has been ascertained that it is only in two cases that the preface cannot be harmful: “the first one, when the author is deceased..., and the second, when a well-known and highly esteemed author writes preface to a very young novice”. Nevertheless, this preface indicates a third possibility: the author of this preface has found himself before the work to which the preface has been written, more precisely before the authors whose life and work have been described in the book, as being a person who is hardly perceptible, and consequently it is completely harmless to the whole endeavor if he only as a shadowy narrator factually states the reasons why the book preceded by such a preface was written at all. I shall provide an immediate answer: all the reasons behind publishing this book, to which even a clumsy preface cannot do any harm, can simply be found in the list of female fellows of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SASA) to whom this book, the first one in a series, is dedicated to.

The old misconception that “a man is capable of thinking about infinity, while women give meaning to finitude” is one of those hoaxes that has persistently guarded a patriarchal division of roles, positions and opportunities – an immobile, dogmatic mindset that found its fertile basis in national academies of sciences and/or arts around the world. Lay it on the line, the Serbian Academy of Sciences and Arts (SASA) was no exception. Nevertheless, some individuals still managed to step out of the shadows, and owing to their achievements to make themselves inevitable, even though they were constantly accompanied by a confident murmur that they were only exceptions that proved the rule. That same mindset and with the same intention offered nowadays an obsolete statement that was supposed to give women the illusion of at least some kind of participation in the “great narratives” of the male world, that behind every successful man there stood a woman. But who stands behind a successful woman? It seems to me most often she herself. For centuries, the memory of Hypatia, who was a teacher of higher mathematics and Plato’s philosophy in Alexandria in the 5th century and who perished in the bestial lynching of a mob of “enraged” Christians, as well as her achievements, whose existence was preserved only in stories, was hovering over such exceptional women as the sword of Damocles. Is it just because she believed in other gods? Finally, there were similar, even though less harsh, examples in our midst as well.

This, in my opinion, necessary book was unexpectedly well, but not without some resistance, received by the SASA itself, with the fear that its essence came from the political correctness of “banalized feminism”. Given that I eye-witnessed the development of the idea behind this book, I would say: it is far from the truth. The idea of Nada Milošević-Đorđević, who is the spiritus movens of this whole undertaking, is the apotheosis of the creativity of our female fellows that took place in parallel with painstaking efforts to deal with prejudices in a not always friendly setting. And nothing, nothing more... After all, as Isidora Sekulić, to whose work the chapter of this book is dedicated, once noted down: “The process of our liberation has been by turns funny and sad, serious and tragic, but also inevitable, because any other transition would be a simple denial of our existence”. And they did exist! At least in the SASA, fortunately, indeed they did exist!

ПРЕДГОВОР

Академијски пројекат о женама члановима Српског ученог друштва, Српске краљевске академије и Српске академије наука и уметности обухвата укупно 47 жена, закључно са 2018. годином. У Српско учено друштво изабрана је 1876. чувена сликарка Катарина Ивановић, а 1885. велика добротворка српскога народа, писац и просветитељ – Британка Аделајн Полина Ирби. Од 1885. до 1939, када је у Српску краљевску академију примљена Исидора Секулић, прошло је више од пола века, да би двадесет година касније, 1959, Десанка Максимовић била изабрана у Српску академију наука. Од 1959. до 1979. у Академију је примљено десет жена, од 1979. до 2000. године – осам; од две хиљадите – двадесет и пет жена, што јесте значајно повећање броја жена академика, али је у односу на 1469 академика од настанка Друштва српске словесности до данас – незнатно.

Идеја да се објави једна сажета књига која би, уз поређење са другим балканским и европским академијама, пружила преглед живота и делатности жена примљених у Српску академију наука и уметности и њених претеча, потекла је од академика Видојка Јовића. Замишљена је као зборник одломака из текстова жена академика, појединих њихових слика, вајарских и музичких остварења, са одабраном биографијом и литературом. Предвиђено је да се, поред Видојка Јовића, писањем чланака о женама академицима бави и Нада Милошевић-Ђорђевић, а да одломке из текстова одабере Гордана-Теодора Жујовић, бивши руководица Библиографског одељења. Извршни одбор Академије прихватио је ту идеју још 2008, али она тада није реализована.

На иницијативу председника Српске академије наука и уметности, академика Владимира Костића, оформљен је нови пројекат почетком октобра 2016, да би крајем октобра био конституисан Савет и Уређивачки одбор Академијске едиције. Владимир Костић је замољен да буде на челу Савета, а за чланове Савета изабране су жене чланови САНУ: Олга Хаџић (Одељење за математику, физику и гео-науке), која је, нажалост, у међувремену преминула; Милена Стевановић и Радмила Петановић (Одељење хемијских и биолошких наука); Веселинка Шушић, сада, такође, покојна, и Душица Лечић-Тошевски (Одељење медицинских наука); Нада Милошевић-Ђорђевић, Јасмина Грковић-Мејдор, Злата Бојовић (Одељење језика и књижевности); Десанка Ковачевић-Којић, Јованка Калић, Мирјана Живојиновић (Одељење историјских наука); Исидора Жебељан, која је, нажалост, у међувремену

преминула, Милица Стевановић (Одељење уметности). У Уређивачки одбор ушле су Олга Хаџић, Душица Лечић-Тошевски, Злата Бојовић и као главни уредник – Нада Милошевић-Ђорђевић. Коначно утврђивање библиографије чланова припало је Библиографском одељењу Библиотеке САНУ (пре свега, Марини Нинић и Светлани Симоновић-Мандић). Послове секретара Одбора обављала је на почетку Милена Ивановић из Сектора за међународну сарадњу, да би, пошто је напустила Академију, од 2017. ове послове преузела Лидија Лутовац из Сектора за послове Председништва и стручни сарадник Одељења језика и књижевности и Одељења уметности. Крајем 2018. на место секретара Одбора дошла је госпођа Вера Батина, стручни сарадник Академијиних одбора.

За припремање наше едиције, као узор нам је послужила едиција САНУ, основана 1992. под називом *Животи и дело српских научника и научника српског јорекла*, у којој је до сада објављено 17 томова. Први уредник био је, сада покојни, академик Милоје Сарић. Садашњи главни уредник је академик Владан Ђорђевић. Преузели смо из ове едиције обим и структуру чланака, биографије личности, њихова достигнућа, одјек у критици, начин позивања у основном тексту на библиографију и резиме. Прилагодили смо „узор” нашим потребама: повећали број илустрација, посебно када је реч о ликовним уметностима, јер оне визуализују анализе у тексту, додали смо компакт-дискове за музичке уметности. У биографије жена чланова увели смо неку врсту мемоарског приступа тексту у коме би личност о којој је реч могла да евоцира не само сећања на сопствени живот, него и на доживљене, преломне тренутке у друштвеним и историјским околностима у којима се нашла, попут емигрирања у Србију за време последњег рата или одлазак у иностранство због бољих услова за научни рад.

Пред нама је зборник под насловом *Животи и стваралаштво жена чланова Српског ученог друштва, Српске краљевске академије и Српске академије наука и уметности*, у четири тома. Савет едиције и Уређивачки одбор сложили су се да укључивање радова о женама у томове тече према редоследу њиховог избора у чланство. Тако први том почиње радом о Катарини Ивановић, а последњи се завршава чланцима о женама изабраним 2018. године. Овај редослед омогућава читаоцима да буду у току најсавременијих научних и уметничких достигнућа, а да истовремено прате осврте на прошлост.

Трудили смо се да радови буду усклађени са основном идејом едиције. Извесна формална неуједначеност између текстова проистиче углавном из различитости материје која се обрађује. Понекад зависи делимично од личног приступа аутора текста или захтева самог члана Академије о коме се пише. Уопште, богатство ове едиције јесте у разноврсности њене садржине.

У првом тому, сликар Катарина Ивановић тема је рада професора Филозофског факултета у Београду др Ненада Макуљевића; просветитељ, британска добротворка Аделајн Полина Ирби (Adeline Paulina Irby) – професора Факултета политичких наука др Слободана Г. Марковића; књижевник Исидора Секулић – научног саветника Института за књижевност и уметност др Слободанке Пековић; песник Десанка Максимовић – професора Филолошког факултета др Александре Вранеш;

сликар Зора Петровић – професора Филозофског факултета др Јасмине Чубрило; композитор Љубица Марић – професора Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу др Борислава Чичовачког; етнокореолог Љубица Јанковић – ванредног професора Факултета музичке уметности др Селене Ракочевић и др Младене Прелић, вишег научног сарадника Етнографског института САНУ; сликар Љубица Цуца Сокић – професора емеритуса Академије уметности у Новом Саду др Ирине Суботић; историчар Фанула Папазоглу – др Маријане Рицл, професора Филозофског факултета у Београду; вајар Олга Јеврић – такође професора Филозофског факултета у Београду Јерка Денегрија; аутор чланка о биологу Онор Бриџит Фел (Honor Bridget Fell) је члан британског Краљевског друштва Џенет Вон (Dame Janet Vaughan). /Чланак је преузет из *Biographical Memoirs of Fellows of the Royal Society*, преводилац на српски је проф. Весна Костић./

Следе остали томови едиције. Трудили смо се да, колико год је било изводљиво, равномерно расподелимо биографије жена чланова по томовима.

О лингвисти Милки Ивић писао је академик Предраг Пипер. О сликару Милеви Мици Тодоровић писала је др Сарита Вујковић, директор Музеја савремене уметности у Бањој Луци; о лингвисти Ирени Грицкат-Радуловић рад су сачинили професори Филолошког факултета – др Даринка Гортан Премк, др Рајна Драгићевић и др Александар Милановић; о инжењеру технологије Паули Путанов – професори Технолошког факултета Универзитета у Новом Саду – др Ерне Е. Киш и др Горан Ц. Бошковић. О математичару Милеви Првановић чланак је написала др Неда Бокан, професор Математичког факултета Универзитета у Београду; о математичару и бихевиоралном економисти Олги Хаџић рад је саставио дописни члан САНУ Владимир Ракочевић. Аутор рада о лекару, физиологу Веселинки Шушић је академик Душица Лечић-Тошевски; о историчару уметности Гордани Бабић-Ђорђевић – дописни члан САНУ Миодраг Марковић; о историчару Десанки Ковачевић-Којић – академик Момчило Спремић; о историчару Јованки Калић – др Ђорђе Бубало, професор Филозофског факултета Универзитета у Београду. Лингвиста Зузана Тополињска (Zuzanna Topolińska) једина је одбила учешће у едицији. О лекару Стојанки Алексић (уз њену помоћ) писала је новинар Славица Сарајлија. Филологу и слависти Светлани Михајловној Толстој (Светлана Михайловна Толстая) намењено је излагање дописни члан САНУ Љубинко Раденковић; историчару Загорки Гавриловић – др Бојан Миљковић, научни саветник Византолошког института САНУ; историчару књижевности Нади Милошевић-Ђорђевић – др Бошко Сувајџић, професор Филолошког факултета Универзитета у Београду; књижевнику и критичару Светлани Велмар-Јанковић – др Михајло Пантић, професор београдског Филолошког факултета; историчару Јелени Јурјевној Гусковој (Елена Юревна Гуськова) – заслужни радник Руске Федерације Тамара Замјатина; композитору Исидори Жебељан – професор Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу др Борислав Чичовачки; историчару византологу Мирјани Живојиновић – др Владета Јанковић, професор београдског Филолошког факултета; историчару византологу Ангелики Е. Лаију (Αγγελική Λαίου) – академик Љубомир Максимовић; инжењеру електротехнике Зоји Поповић – др Милан Илић, професор Електро-

техничког факултета у Београду; слависти и историчару уметности Аксинији Цуровој (Аксинија Джурова) – др Зоран Ракић, професор београдског Филозофског факултета. Слависта и фолклориста Габријела Шуберт (Gabriella Schubert) дала је аутобиографију и анализу својих дела. Рад о недавно преминулој Јелени Милојковић-Ђурић, културологу и музикологу, редиговало је уредништво едиције.

О психијатру Душици Лечић-Тошевски писао је академик Владимир С. Костић; о лингвисти Јасмини Грковић-Мејдор – сада покојни академик Милорад Радовановић; о историчару уметности Енгелини Сергејевној Смирновој (Енгелина Сергеевна Смирнова) – академик Гојко Суботић. Молекуларни биолог Милена Стевановић изложила је, уз аутобиографију, и разматрања о својим радовима, којима се прикључио и академик Драгослав Маринковић; о сликару Милицы Стевановић, на основу интервјуа са њом, писала је историчар уметности и ликовни критичар Бојана Бурић. Гордана Вуњак-Новаковић дала је свој животопис и анализу својих научних достигнућа. Аутобиографију и анализу својих радова изложила је биолог Радмила Петановић, а у писању чланка учествовао је и академик Драгослав Маринковић. Аутор чланка о историчару књижевности Злати Бојовић је академик АНУРС Бранко Летић. У писању чланка о етномузикологу Јелени Јовановић суделовао је академик Иван Јевтић; о историчару Мири Радојевић академик Љубодраг Димић; о лекару Татјани Симић – академик Љубисав Ракић; о биохемичару Тањи Ђирковић Величковић – рад је написао академик Богдан Шолаја.

Пред нама се први пут појављује зборник радова у потпуности посвећен женама члановима Српске академије наука и уметности и њених претходница до наших дана. Споменућемо да је о женама академицима писано и раније, али увек у оквиру једног ширег захвата – о улози истакнутих жена у друштву – као што је публикација *Српкиња, њезин животи и рад, њезин културни развој и њезина народна умјетност до данас*, која је објављена 1913. у Сарајеву, на 128 страна. Уредници су „Српске књижевнице”, а наклада – Добротворна задруга Српкиња у Иригу (репринт издање: Графопалир, Бања Лука 2013). У публикацији се даје увид у стваралаштво Катарине Ивановић и Исидоре Секулић. Другим речима, указано је на жене које су већ биле или ће постати чланови Академије, у контексту свога времена. Покреће се „женско питање”, објективно, са нагласком на важност образовања жена и њихов допринос друштву (њих преко 60 у свим гранама културе). Сама књига је утолико значајнија што је објављена почетком двадесетог века. Друго дело под насловом: *Izuzetne žene Srbije: XX-XXI vek*, Beograd, Zepter Book World d.o.o. 2016, 236 str. (Posebna izdanja – Druga strana istorije, knj. I, urednik Neda Todorović), између сто жена од друштвеног и културног значаја, посвећује пажњу академицима Милки Ивић, Исидори Секулић, Десанки Максимовић, Љубици Цуци Сокић, Гордани Вуњак-Новаковић, Душици Лечић-Тошевски и Исидори Жебељан.

Не желим да истичем наш подухват или тешкоће са којима смо се суочавали. Дугујем посебну захвалност Лидији Лутовац, која је више од две године мирно прихватала моје уредничке захвате, водила кореспонденцију са сарадницима, будно пратила текстове. Захваљујем и оним члановима Савета који су се несегично укључили у проналажење погодних аутора за писање чланака, попут академика

Мирјане Живојиновић или академика Милице Стевановић, која је размишљала о идејном решењу назива едиције. Посебно захваљујем руководиоцу Сектора за издавачку делатност САНУ Снежани Крстић-Букарици на идеји да се за сваког члана о коме је реч у излагању наведе мото. Такође, захваљујем Николи Стевановићу за инвентивно решење корица прве књиге у едицији. Захвална сам и госпођи Вери Батини која је финализирила прикупљање рукописа, као и Бранки Поповић из Сектора за послове Фонда САНУ за истраживања у науци и уметности, на техничкој помоћи.

Треба да се нагласи да зборник о женама члановима Српског ученог друштва, Српске краљевске академије и Српске академије наука и уметности не би ни сада настао, нити био приведен крају, да се за њега није заложио председник Српске академије наука и уметности Владимир С. Костић.

Нада Милошевић-Ђорђевић

PREFACE

The academic project on the female fellows of the Serbian Learned Society, Serbian Royal Academy and the Serbian Academy of Sciences and Arts encompasses a total of 47 women, up to and including 2018. The famous painter Katarina Ivanović was elected a member of the Serbian Learned Society in 1876, whereas the great benefactor of the Serbian people, writer and educator – the British woman Adeline Paulina Irby became its member in 1885. From 1885 to 1939, when Isidora Sekulić was elected a member of the Serbian Royal Academy, more than half a century passed, and twenty years later, in 1959, Desanka Maksimović became a member of the Serbian Academy of Sciences. From 1959 to 1979, ten women became members of the Academy, from 1979 to 2000 – eight; from 2000 onwards – twenty-five women, and even though it has been a significant increase in the number of female fellows of the Academy, it is pretty insignificant when compared with 1,469 fellows in total since the founding of the Society of Serbian Letters to date.

The idea to publish a concise book that would, including the comparison with other Balkan and European academies, provide an overview of the lives and careers of female fellows of the Serbian Academy of Sciences and Arts and its predecessors, came from academician Vidojko Jović. The book has been envisaged as a collection of excerpts from the papers authored by female fellows, some of their paintings, sculptures and musical works, with selected biography and references. In addition to Vidojko Jović, Nada Milošević-Đorđević is also envisaged to embark on writing articles about female fellows, whereas Gordana Teodora Žujović, former head of the Bibliographic Department, will make a selection of excerpts from the texts. Even though the SASA Executive Board of the Academy accepted the idea in 2008, it was not put into practice back then.

At the initiative of the President of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Academician Vladimir Kostić, a new project was established in early October 2016, whereas the Council and the Editorial Board of the Academic Edition were constituted in late October. Vladimir Kostić was asked to be the head of the Council, and SASA female fellows were elected as its members: Olga Hadžić (Department for Mathematics, Physics and Geosciences), who, unfortunately, passed away in the meantime; Milena Stevanović and Radmila Petanović (Department of Chemical and Biological Sciences); Veselinka Šušić, now also deceased, and Dušica Lečić-Toševski (Department of Medical Sciences); Nada Milošević-Đorđević, Jasmina Grković-Mejdžor, Zlata Bojović (Department of Language and Literature); Desanka Kovačević-Kojić, Jovanka Kalić, Mirjana

Živojinović (Department of Historical Sciences); Isidora Žebeljan, who, unfortunately, passed away in the meantime, Milica Stevanović (Department of Arts). Olga Hadžić, Dušica Lečić-Toševski, Zlata Bojović and as the editor-in-chief – Nada Milošević-Đorđević became the members of the Editorial Board. The SASA Bibliographic Department (primarily Marina Ninić and Svetlana Simonović-Mandić) was in charge of the final putting together of the bibliography of the fellows. Milena Ivanović, from the Sector for International Cooperation, initially performed the tasks of the Board Secretary, and after her departure from the Academy, as of 2017, Lidija Lutovac, from the Sector for Presidency Affairs, who is also an expert associate of the Department of Language and Literature and the Department of Arts, assumed the duties of the Board Secretary. In late 2018, Mrs Vera Batina, who is an expert associate of academic boards, took on a role as the Board Secretary.

We have modelled our edition on another SASA edition, launched in 1992 under the title *Life and Work of Serbian Scientists and Scientists of Serbian Descent*, which encompasses 17 volumes so far. Its first editor was, the now deceased, Academician Miloje Sarić. Its current editor-in-chief is Academician Vladan Đorđević. We have taken from this edition the scope and structure of articles, biographies of individuals, their achievements, echoes in criticism, system of referencing in the main text and summary. We have adapted our “role model” to meet our needs: increased the number of illustrations, especially when it comes to fine arts, because they visualize the analyses in the text, included CDs for musical arts. We have employed a sort of a memoir approach in the biographies of female fellows, wherein the person in question could evoke not only memories of her own life, but also of some personally experienced, turning points in social and historical circumstances in which the person in question found herself, such as emigrating to Serbia during the last war or going abroad because of better conditions for scientific work.

Before us is a collection of papers which is to be published under the title *Life and Work of Female Fellows of the Serbian Learned Society, Serbian Royal Academy and the Serbian Academy of Sciences and Arts*, in four volumes. The Council of the edition and the Editorial Board agreed that the papers on women should be arranged chronologically in the volumes, by the time when they were elected to a fellowship. Thus, the first volume begins with the paper on Katarina Ivanović, and the last one ends with papers on women elected in 2018. This arrangement allows readers to be up to date with the latest scientific and artistic achievements, while at the same time to be able to get acquainted with the overviews of the past.

We tried to bring the papers in line with the basic idea of the edition. Some formal inconsistency between the papers stems mainly from the diversity of the material being processed. Sometimes it depends in part on the personal approach of the author of the paper or the request of the SASA fellow the paper was written about. In general, the richness of this edition is in the diversity of its content.

The first volume contains the paper on the painter Katarina Ivanović authored by Dr Nenad Makuljević, Professor at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade; the paper on the British educator and philanthropist Adeline Paulina Irby – authored

by Dr Slobodan G. Marković, Professor at the Faculty of Political Sciences; the paper on the writer Isidora Sekulić – authored by Dr Slobodanka Peković, Research Fellow at the Institute of Literature and Art; the paper on the poet Desanka Maksimović – authored by Dr Aleksandra Vraneš, Professor at the Faculty of Philology; the paper on the painter Zora Petrović – authored by Dr Jasmina Čubrilo, Professor at the Faculty of Philosophy; the paper on the composer Ljubica Marić – authored by Dr Borislav Čičovački, Professor at the Faculty of Philology and Arts, University of Kragujevac; the paper on the ethnochoreologist Ljubica Janković – authored by Dr Selena Rakočević, Associate Professor at the Faculty of Music, and Dr Mladena Prelić, Senior Research Associate at the SASA Institute of Ethnography; the paper on the painter Ljubica Cuca Sokić – authored by Dr Irina Subotić, Professor Emeritus at the Academy of Arts in Novi Sad; the paper on the historian Fanula Papazoglu – authored by Dr Marijana Ričl, Professor at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade; the paper on the sculptor Olga Jevrić – authored by Jerko Denegri, who is also Professor at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade. The author of the article on the biologist Honor Bridget Fell is Dame Janet Vaughan, who was a Fellow of the British Royal Society. /The paper has been taken from the *Biographical Memoirs of Fellows of the Royal Society*, translated in Serbian by Professor Vesna Kostić./

Other volumes of the edition are to follow. We tried as much as it was feasible, to include the same number of fellows in all volumes.

Academician Predrag Piper wrote about the linguist Milka Ivić. Dr Sarita Vujković, Director of the Museum of Contemporary Art in Banja Luka, wrote about the painter Mileva Mica Todorović; the paper on the linguist Irena Grickat-Radulović is authored by Professors at the Faculty of Philology – Dr Darinka Gortan Premk, Dr Rajna Dragičević and Dr Aleksandar Milanović; the paper on the technology engineer Paula Putanov – is authored by Dr Erne E. Kiš and Dr Goran C. Bošković, Professors at the Faculty of Technology, University of Novi Sad. The paper on the mathematician Mileva Prvanović is authored by Dr Neda Bokan, Professor at the Faculty of Mathematics, University of Belgrade; the paper on the mathematician and behavioral economist Olga Hadžić is authored by SASA Corresponding Member Vladimir Rakočević. The author of the paper on the doctor, physiologist Veselinka Šušić is Academician Dušica Lečić-Toševski; on the art historian Gordana Babić-Đorđević – SASA Corresponding Member Miodrag Marković; on the historian Desanka Kovačević-Kojić – Academician Momčilo Spremić; on the historian Jovanka Kalić – Dr Đorđe Bubalo, Professor at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade. The linguist Zuzanna Topolińska was the only one to refuse to participate in the edition. The journalist Slavica Sarajlija wrote about the doctor Stojanka Aleksić (with her assistance). The paper on the philologist and Slavist Svetlana Mikhaylovna Tolstoy (Светлана Михайловна Толстая) is authored by SASA Corresponding Member Ljubinko Radenković; on the historian Zagorka Gavrilović – by Dr Bojan Miljković, Research Associate at the SASA Institute for Byzantine Studies; on the literary historian Nada Milošević-Đorđević – by Dr Boško Suvajdžić, Professor at the Faculty of Philology, University of Belgrade; on the writer and critic Svetlana Velmar-Janković – by Dr Mihajlo Pantić, Professor at the Faculty of Philology, Univer-

sity of Belgrade; on the historian Elena Yuryevna Guskova (Елена Юревна Гуськова) – by the Honored Worker of the Russian Federation Tamara Zamyatina; on the composer Isidora Žebeljan – by Dr Borislav Čičovački, Professor at the Faculty of Philology and Arts, University of Kragujevac; on the Byzantine historian Mirjana Živojinović – by Dr Vladeta Janković, Professor at the Faculty of Philology, University of Belgrade; on the Byzantine historian Angeliki E. Laiou (Αγγελική Λαΐου) – by Academician Ljubomir Maksimović; on the electrical engineer Zoja Popović – by Dr Milan Ilić, Professor at the Faculty of Electrical Engineering, University of Belgrade; on the Slavicist and art historian Aksiniya Dzhurova (Аксиния Джурова) – by Dr Zoran Rakić, Professor at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade. The Slavicist and folklorist Gabriella Schubert provided her autobiography and the analysis of her works. The paper on the recently deceased culturologist and musicologist Jelena Milojković-Đurić, was edited by the editorial board of the Edition.

Academician Vladimir S. Kostić wrote about the psychiatrist Dušica Lečić-Toševski; about the linguist Jasmina Grković-Mejdžor – now deceased Academician Milorad Radovanović; about the art historian Engelina Sergeevna Smirnova – Academician Gojko Subotić. The molecular biologist Milena Stevanović presented, in addition to her autobiography, reflections on her works, including the reflections authored by Academician Dragoslav Marinković; the art historian and art critic Bojana Burić wrote about the painter Milica Stevanović, based on an interview with her. Gordana Vunjak-Novaković provided her biography and the analysis of her scientific achievements. The biologist Radmila Petanović presented her autobiography and the analysis of her works, and Academician Dragoslav Marinković also took part in writing the paper. ASARS Academician Branko Letić authored the article about the literary historian Zlata Bojović. Academician Ivan Jevtić participated in writing the article about the ethnomusicologist Jelena Jovanović; Academician Ljubodrag Dimić in writing the paper on the historian Mira Radojević; Academician Ljubisav Rakić in writing the paper on the physician Tatjana Simić; Academician Bogdan Šolaja authored the paper on the biochemist Tanja Ćirković Veličković.

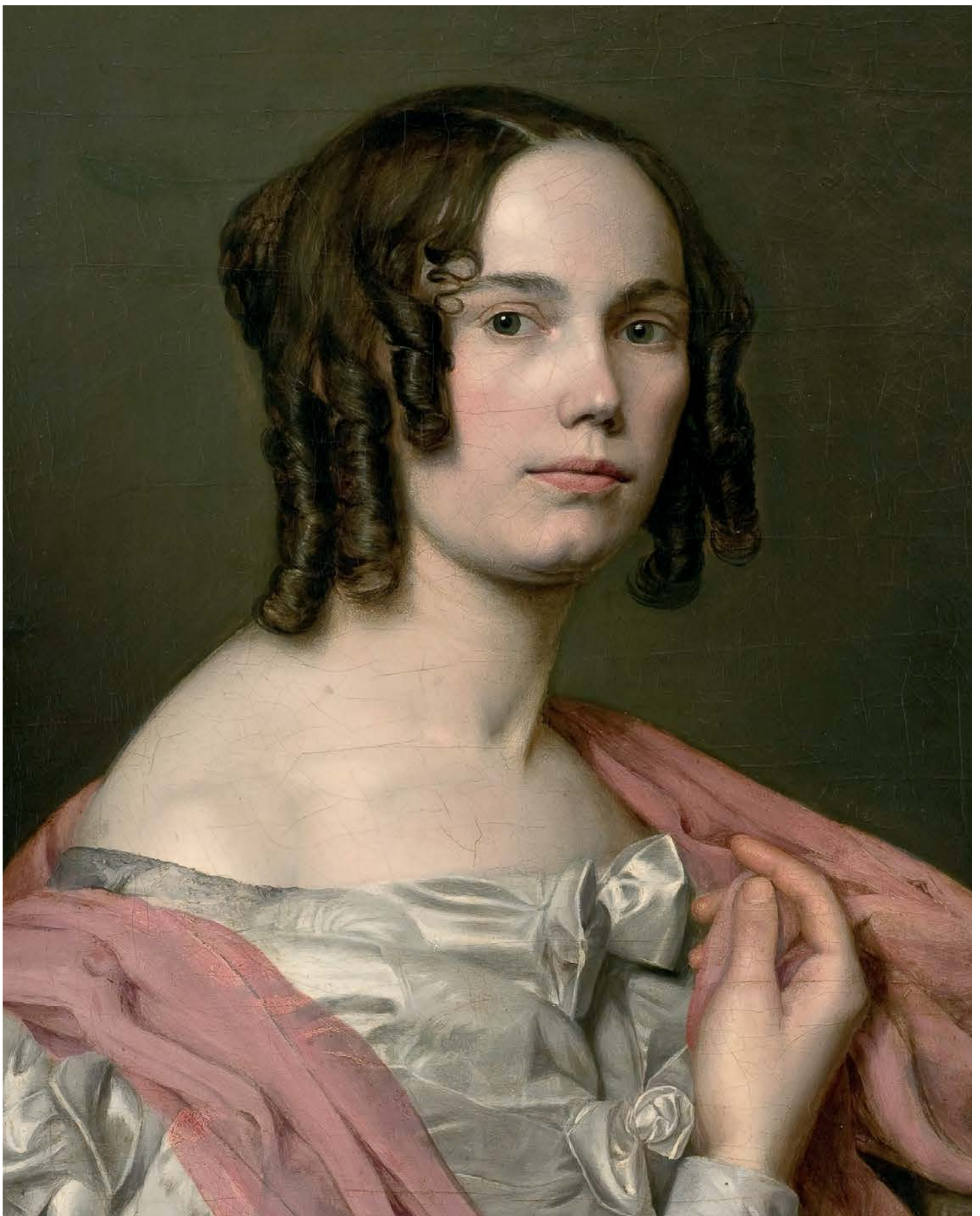
For the first time ever, a collection of papers entirely dedicated to female fellows of the Serbian Academy of Sciences and Arts and its predecessors to the present day appears before us. It is worth mentioning that there have been papers on female fellows before, but always within a broader context – the role of prominent women in society – such was for example the publication titled *Serbian Woman, Her Life and Work, Her Cultural Development and Her Folk Art to Date*, which was published in 1913 in Sarajevo, containing 128 pages. The editors were “The Serbian Female Authors” and it was published by the Serbian Women’s Charity Cooperative in Irig (reprint edition: Grafopapir, Banja Luka 2013). The publication provides an insight into the work of Katarina Ivanović and Isidora Sekulić. In other words, it drew attention to women who had already been elected or were to be elected as fellows of the Academy, in the context of their time. It raised the “women’s issue” objectively, with an emphasis on the importance of women’s education and their contribution to society (over 60 of them in all branches of culture). The book itself is all the more significant because it was published in the early 20th

century. The other book titled *Exceptional Women of Serbia: XX-XXI century*, Belgrade, Zepter Book World d.o.o. 2016, 236 pages (Special editions – The Other Side of History, volume I, editor Neda Todorović), among 100 women of social and cultural influence, pays attention to Academicians Milka Ivić, Isidora Sekulić, Desanka Maksimović, Ljubica Cuca Sokić, Gordana Vunjak-Novaković, Dušica Lečić-Toševski and Isidora Žebeljan.

I have no intention to emphasize our undertaking or the difficulties we faced in the process. I owe special thanks to Lidija Lutovac, who for more than two years calmly accepted my editorial interventions, kept correspondence with associates, and followed the texts vigilantly. I would also like to extend my gratitude to those members of the Council who selflessly got involved in finding suitable authors for writing articles, such as Academician Mirjana Živojinović, or Academician Milica Stevanović, who took part in finding a good title of the series. I owe special thanks to the head of the SASA Publishing Sector – Snežana Krstić-Bukarica for her idea to begin each article with the motto of the female fellow the article is dedicated to. It goes without saying that I thank Nikola Stevanović for the inventive solution of the cover of the first book in the series. I am also grateful to Mrs Vera Batina, who collected all papers, as well as to Branka Popović from the Section for the Performance of Tasks of the SASA Fund for Research in Sciences and Arts, for her administrative support.

It is important to highlight that the Collection of Papers on female fellows of the Serbian Learned Society, Serbian Royal Academy and the Serbian Academy of Sciences and Arts would not have been written or completed this time either if the President of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Vladimir S. Kostić, had not stood up for it.

Nada Milošević-Đorđević

Катерина Уваровна

КАТАРИНА ИВАНОВИЋ

(1811–1882)

НЕНАД МАКУЉЕВИЋ

У историји српске уметности и културе XIX века особену појаву представља уметница Катарина Ивановић. Она спада међу прве жене које су се афирмисале у српској културној јавности захваљујући свом професионалном раду. Катарина Ивановић је прва српска школована сликарка, која се уметношћу бавила до краја живота и прва жена члан Српског ученог друштва. Изабрана је 1876.

Катарина Ивановић заузела је истакнуто место у историографији о српској уметности. Захваљујући Теодору Павловићу познате су ране године њеног живота, а њен сликарски рад праћен је још од студентских дана [3: 386].¹ О њој је писано у бројним научним студијама и прегледима југословенске и српске уметности. Сликарски опус Катарине Ивановић монографски је приказан у више наврата, а посебна пажња је посвећивана различитим аспектима њеног опуса, од иконографског до родног.² Упркос изузетном значају и чињеници да се о њој пише још од средине XIX века, живот и дело Катарине Ивановић остали су у великој мери непознаница до данас, па су понајвише изостала контекстуална тумачења њених сликарских радова.

1 Подаци у угластим заградама односе се на бројеве одредница из библиографије Катарине Ивановић и архивске грађе дате на крају чланка.

2 Литература о Катарини Ивановић је обимна, али овде издвајамо истраживања Ивана Кукуљевића Сакцинског, Ивана Јакшића, Николе Кусовца, Радмиле Михаиловић и Мирослава Тимогијевића [12: 119; 103: 244–249; 125; 149].

БИОГРАФИЈА

УМЕТНИЧКО ОБРАЗОВАЊЕ И КАРИЈЕРА

Катарина Ивановић рођена је 15. IV 1811. у Весприму (мађ. *Veszprém*) у грађанској породици, од оца Лазара и мајке Марије [103: 244–245]. Породица се преселила за Стони Београд (мађ. *Székesfehérvár*), где ће Катарина провести рану младост и зреле године живота [125: 9–63]. У Стоном Београду показала је своје интересовање и дар за сликарство и започела учење код неког тамо присутног сликара. Уметничко образовање наставила је у Пешти, у приватној сликарској школи Јозефа Пешкија (*József Pesky*), највероватније уз финансијску помоћ добротинитеља Ђорђа Станковића [125: 13]. Уз учење сликарске вештине, Катарина Ивановић се у Пешти сигурно упознала и зближила са српском културном елитом, која је управо ту имала и своје најснажније упориште у првој половини XIX века.

Очигледни таленат и жеља Катарине Ивановић утицали су на њену одлуку да настави са усавршавањем сликарске вештине и пређе у Беч, престоницу и уметнички центар Хабзбуршке монархије. Како наводи њен први биограф Теодор Павловић, родитељи су јој умрли у време одласка за Беч [3: 386]. То би значило да је Пешту напустила негде током 1833. године [103: 244].³ Прве две године провела је у Бечу у сиромаштву, да би јој због њеног очигледног талента, као и благе и љубазне нарави, помогли добри људи „странонародници и страноверници“, међу којима се посебно истиче грофица Чаки. Уз помоћ добротинитеља Катарина Ивановић је уписала и бечку ликовну Академију [3: 386].

У време образовања Катарине Ивановић жене нису уписивале редовне студије на универзитету. Учило се у приватним школама, а на академији студирало у засебним класама. Упркос томе, жене сликарке могле су јавно да излажу на изложбама ликовне Академије. Катарина Ивановић је у Бечу усвојила владајуће принципе грађанског сликарства свога времена. То се посебно односило на бидермајерску вештину сликања портрета и схватање да историјско сликарство представља највиши сликани израз. Једна од доминантних карактеристика академске уметности тога доба било је и поштовање и угледање на славна дела из уметничке прошлости, где су се истицала уметност ренесансе и холандско сликарство XVII века. Као талентована и успешна сликарка, излагала је на јавним уметничким изложбама. Ту је могла да упозна савремену ликовну продукцију и сликарска остварења најзначајнијих уметника хабзбуршке престонице попут Валдмилера (*Ferdinand Georg Waldmüller*), Амерлинга (*Friedrich von Amerling*) и Јозефа Фириха (*Joseph von Führich*).

Током 1837. изложила је аутопортрет на годишњој изложби у бечкој Академији⁴ [1: 26]. Аутопортрет је био примећен од стране стручне критике, па је истакнут као „лепа слика“ у приказу изложбе [2: 74]. Наредне 1838. изложила је мртву природу и два портрета на изложби одржаној у здању ликовне Академије у Бечу⁵ [7: 11, 22, 24]. Један од њених портрета, изложен под бр. 279, истакнут је и у приказу изложбе у стручној штампи [6: 405].

³ Отац Лазар умро је 1832, а мајка Марија у јулу 1833.

⁴ „291. Portrait der Katharina Ivanovits. Von ihr selbst gemalt“.

⁵ „41. Ivanovits, Katharina: Stilleben“; „279. Ivanovits, Katharina: Portrait“; „331. Ivanovits, Katharina: Portrait“.

Катарина Ивановић стицала је сликарско усавршавање и на путовањима, где се упознавала са оригиналним уметничким радовима изложеним у јавним галеријама и црквама. У литератури се наводи да је путовала Европом и боравила у Паризу, Холандији и Италији [125: 29–35], али још увек нису познати извори који би ово потврдили. Утврђено је да је боравила и усавршавала се у Минхену, престоници Баварске, који је управо средином XIX века постајао важан уметнички центар. У Минхену је провела две године, 1844. и 1845, према новинској висти коју је објавио Теодор Павловић марта 1846. године [125: 32].

У жижи српске јавности

Катарина Ивановић је највероватније још од боравка у Пешти ушла у круг српске интелигенције. Током школовања у Бечу ступила је у контакт и са српским студентима који су се школовали у престоници Хабзбуршког царства, а кретала се и у кругу српске културне елите окупљене око Вука Караџића. Круг пријатеља и познаника Катарине Ивановић обухватао је Теодора Павловића, Вука и Мину Караџић, Симу Милутиновића Сарајлију, сликара Јована Исајловића млађег. У времену пред револуцију 1848. српска интелигенција, књижевници и уметници креирали су националну културу спајајући идеале грађанске Европе и национални осећај. У таквим околностима Катарина Ивановић образовала је сопствени уметнички, грађански и национални идентитет.

Од посебне важности била је година 1837, када је започела национална глорификација Катарине Ивановић. Очигледно да је томе допринео успех њеног аутопортрета изложеног на изложби у Бечу исте године. Литографисани цртеж аутопортрета објављен је на насловној страни *Сербског народног листа*, а у чланку о њој Теодор Павловић истиче да сви листови у приказу бечке изложбе „Српкињу нашу Художницом (Künstlerinn) називају, наипаче њено, њеном собственом руком израђено Портре. (...) сви једногласно похваљују” [3: 386]. Уз слику и биографију, објављена је и песма Симе Милутиновића Сарајлије посвећена Катарини Ивановић [3: 387]. Сарајлија је њој посветио књигу *Тројесестарство*, одакле је ова похвална песма и преузета у *Сербском народном листу*. У *Сербском народном листу* репродукована је и изгубљена слика *Српски Омир*, што је свакако био редак пример истицања савремене српске уметности у јавности, а и сведочанство раног бављења Катарине Ивановић националним темама, а не само портретима.

Професионално бављење уметношћу, али и бројним другим пословима, било је веома отежано женама средином XIX века. У патријархалним друштвеним оквирима мали број жена је успевао да изгради независну професионалну каријеру. Вероватно да је успех и изузетно позитивна рецепција уметничког рада у српским националним оквирима определила Катарину Ивановић да се усмери ка Кнежевини Србији. Током 1846, по завршетку сликарског образовања, Катарина Ивановић тражи дозволу од хабзбуршких власти и одлази за Београд. Тих година велики број Срба из Хабзбуршке монархије сели се и гради каријеру у уставобранитељској Србији. Прелазак Катарине Ивановић у Кнежевину Србију сигурно је био повезан са професионалним разлозима и развојем сликарске каријере. Према сачуваним

портретима види се да је она тада сликала београдску друштвену елиту. Насликала је, између осталих, кнегињу Персиду Карађорђевић, Стевана Книћанина, децу Павла Станишића, Данила Р. Данића. Катарина Ивановић очигледно није била задовољна боравком у Београду. Милица Стојадиновић Српкиња, говорећи о тешкоћама са којима се сусрећу талентоване жене у српском друштву, спомиње епизоду за коју претпостављамо да се десила у Србији: „...за нашу Катарину Ивановић преповедају, како је једанпут једну велику српску госпођу портретирала, удари киша, ова ју ни своји' кола не удостоји, но је по киши и по блату пешке до свог стана ићи морала” [129: 138]. Познати београдски портрети говоре о томе да је Катарина Ивановић успела да пронађе клијентелу за портретско сликарство, али то није могло да задовољи њене уметничке амбиције. Неки од разлога одласка из Београда наводе се у писму Фрање Заха Људевиту Гају, где се истиче да је Катарина Ивановић у престоници Кнежевине Србије сликала искључиво портрете, а да није било могућности да ради историјске композиције [125: 41]. Наведени професионални разлози могу се у великој мери прихватити, јер је у време њеног боравка ликовна продукција Србије била првенствено усмерена ка портретном и црквеном сликарству. Иако је елита Кнежевине Србије била отворена за савремени европски културни живот, друштвени услови тешко да су одговарали развоју самосталне каријере жене сликара. Боравак Катарине Ивановић сигурно је био значајан за културни живот Београда, па су о њеном одласку известиле *Српске новине*: „Београд, 28. Септ. Родољубива Србска живопискиња, господична Катарина Ивановићева, која се од лане овде бавила и виšekратно прилику нам дала, дивити се њеном редком дару и великој способности, данас оставила нас је, одпутовавши у Загреб међу браћу наше Хрвате. Ми се надамо, да ће она и тамо међу својима бити, и да ће ју ови достојно оценити и знати хотети” [10: 306]. Катарина Ивановић одлучила је да се пресели у Загреб, важан јужнословенски културни центар, који јој је вероватно био још од раније познат. Према И. Кукуљевићу Сакцинском, посетила је Загреб још током својих уметничких путовања 1842, међутим, она се ни у Загребу не задржава и враћа се исте године за Стони Београд.

СТОНИ БЕОГРАД

Катарина Ивановић трајно је била везана за Стони Београд, али њен повратак из Србије изгледа да је означио крај дуготрајнијим одсуствовањима и покушајима да негде другде живи и ради. У Стоном Београду одвијао се позни и најмање познати период у животу и раду Катарине Ивановић, али са сигурношћу се може рећи да је она ту имала одговарајуће материјалне услове и могућности за уметничко стваралаштво и континуирано праћење европских уметничких токова. Њен повратак није означио ни искључивање из културног живота српске нације, а њен породични и пријатељски круг сигурно јој је пружао увид и у актуелне друштвене проблеме. Катарина Ивановић је сигурно делила осећања и идеје српског народа у Угарској и Хабзбуршкој монархији у турбулентним деценијама друге половине XIX века. Непосредно по њеном повратку у Стони Београд избила је револуција, која је значајно утицала на живот свих становника Хабзбуршке монархије. Иако нема познатих извора, она је сигурно делила

Корѝа са ѝрожђем, 1837,
уље на платну, 62,5 × 76 cm,
Народни музеј, Београд

исте мисли и политичка схватања као и њој изузетне блиске личности, попут Теодора Павловића.

У Стоном Београду Катарина Ивановић је наставила да слика и учествује у ликовном животу Угарске. Учествовала је на Светској изложби у Паризу 1867, која је била од посебне важности за Угарску. После Аустро-угарске нагодбе и двојног устројства Хабзбуршке монархије, Угарска се први пут самостално представила светској јавности са засебним каталогом. Катарина Ивановић ушла је у малобројну групу од осам уметника који су изложили уљане слике на изложби. У посебном каталогу Угарске и општем каталогу наводе се различити називи њене слике. У посебном је наведено да слика представља мртву природу, док је у општем исписан назив *tranquillité* – мир/смиреност. Оба каталога поклапају се са подацима о сликарки да она живи у Стоном Београду, као и да је вредност њене слике 750 франака.⁶ Учешће у мађарском ликовном животу потврдила је и на Светској изложби у Бечу 1873. Ту је у оквиру угарског павиљона изложила слику *Korba sa grozdem*⁷ [18: 180]. Учешће на светским изложбама 1867. и 1873. јасно показују да, живећи у Стоном Београду, Катарина Ивановић не само да није престајала са уметничким радом, већ да је њено стваралаштво било укључено у културни живот Угарске. Треба истаћи да је Катарина Ивановић била и прва од српских уметника који су излагали на светским изложбама, најзначајнијим културним манифестацијама и глобалним друштвеним догађајима XIX века.

6 „4. (42). Catherine Ivanovics. Nature morte. – Peint a Székes-Fehérvár (Albe-Royale). A vendre; Prix 750 fr.: [16: (Exposants) 1]; Ivanovics (Katharina), á Stuhlweissenburg (Hongrie). 42. *Tranquillité*. (750 fr) [15: 157].

7 Katharina Ivanovits, 65. Korb mit Trauben.

Судећи на основу сачуваних сликарских остварења, Катарина Ивановић је својом уметношћу деловала и унутар локалне српске заједнице у Стоном Београду. Насликала је портрет проте Теодора Оџића, као и иконе за капелу Катарине Догали.

„ОТКРИВАЊЕ” И МЕМОРИСАЊЕ КАТАРИНЕ ИВАНОВИЋ

Током боравка у Стоном Београду Катарина Ивановић није била потпуно укључена у доминантне уметничке токове код Срба у другој половини XIX века, јер није интензивно учествовала у креирању сакралних и владарских визуелних програма. То свакако није значило да је била заборављена. Генерација са којом је студирала и њен српски интелектуални круг полако су се повлачили са јавне сцене, а она је значајније учествовала у културном животу Угарске. Међутим, њени радови заузели су место у историографији о српској и јужнословенској уметности. Њен уметнички рад у више наврата помиње Иван Кукуљевић Сакцински, чије су књиге током друге половине XIX века представљале основну литературу о јужнословенској и српској уметности. Спомиње је Милица Стојадиновић Српкиња у својим дневничким белешкама из 1854, које су објављене 1862. године [129: 138].

Катарину Ивановић упознао је Никола Крстић 1872. у Стоном Београду. Крстић је био ученик у Текелијануму у Пешти заједно са њеним братом Константином током 1847–1848, па је сигурно знао за њен рад и успех. У свом дневнику он је забележио да је после 1872. у више наврата разговарао са њом приликом посета Стоном Београду. Крстић наводи да је Катарина Ивановић тада живела у кући са једном рођаком, као и да је била забринута за судбину својих слика после смрти. Предложио јој је да слике поклони Народном музеју у Београду [151: 273], који је тада функционисао у оквирима Српског ученог друштва, што је она и прихватила под одређеним условима. Желела је да њене слике буду изложене у посебној сали.

Захваљујући Крстићевим настојањима и његовим успешним разговорима са члановима Српског ученог друштва и Катарином Ивановић, дошло је до јединственог поклона у историји Народног музеја. Катарина Ивановић послала је слике за Београд, а Крстић наводи да је чак и њихов транспорт она платила [151: 273]. Катарина Ивановић завештала је своја дела Народном музеју у Београду. По слању слика, одлучила је да формира новчани фонд од 1000 форинти који је требало да се стара о одржавању њених слика, то јест требало је да се рамови слика одржавају или замењују. Овакав захтев и намена новчаног фонда показује не само бригу Катарине Ивановић о судбини сопствених дела и њено солидно финансијско стање, већ и високу образованост и свест да утисак изложеног дела у одређеној мери зависи и од рама у коме се налази.

Катарина Ивановић одредила је да се овим фондом располаже тек по смрти њених рођака. Фондом је делимично управљао Никола Крстић, који је умножио средства и конвертовао их у 3600 динара „у злату”, предавши их 1896. на располагање Српској краљевској академији [151: 273].

Захваљујући Николи Крстићу, културна јавност Кнежевине Србије успоставила је нови однос са Катарином Ивановић. Четири деценије после

4
45

Племенитој Госпођици Катарини Ивановићевој.

Многопоштована Госпођице,

Одавна се већ образовани људи у Србији почеса~~ва~~ што у храму уметности имају једну свештеницу сунароткињу своју. А овај понос претворио је се у одушевљење, кад сте ви, племенита Госпођице, патриотским знацима изволили показати да и сами у далекој страни нисте заборавили народ свој.

Хотели да ми ^{вам} један ^{видљив} ~~понос~~ знак овога поштовања, ~~представник~~ ^{интелигенције} наше, Српско Учено Друштво ~~на~~ ^у ~~вама~~ ^{се} ~~је~~ ^{изабрало} ~~за~~ ^{за} своју почасну чланицу.

Ми смо још одавна умодели једнога одличног члана друштвеног да вам саопшти овај знак почасти, највећи што га интелигенција српска одати може.

А данас, кад нам је част спровести вам диплому на чланство Српског Ученог Друштва, слободни смо поменути ^{вам} ~~у~~ исто време, да сте ви, племенита Госпођице прва жена која ода, која је почастована чланством у овоме друштву.

Желећи да вам милостиви Бог увекта срећу, који сте тако достојно заслужили и да продужи живот који нам је тако драгоцен, молимо вас да примите израз нашега најдубљег поштовања.

У Београду, 1. маја, 1880

Секретар Српског Ученог Друштва
Милан Кујунџић

Племенитој госпођици
Катарини Ивановићевој.

Многопоштована Госпођице,

Одавна се већ образовани људи у Србији поносе што у храму уметности имају једну свештеницу сунароткињу своју. А овај понос претворио је се у одушевљење, кад сте ви, племенита Госпођице, патриотским знацима изволили показати да и сами у далекој страни нисте заборавили народ свој.

Хотели да ми један видљив знак овога поштовања претставник интелигенције наше, Српско Учено Друштво, једногласно вас је изабрало за своју почасну чланицу.

Ми смо још одавна умолили једнога одличног члана друштвеног да вам саопшти овај знак почасти, највећи што га интелигенција српска одати може.

А данас, кад нам је част спровести вам диплому на чланство Српског Ученог Друштва, слободни смо поменути вам у исто време, да сте ви, племенита Госпођице прва женска особа, која је почастована чланством у овоме друштву.

Желећи да вам милостиви Бог увећа срећу, коју сте тако достојно заслужили и да продужи живот који нам је тако драгоцен, молимо вас да примите израз нашега најдубљег поштовања.

У Београду, 1. маја 1880.

Секретар Српског Ученог Друштва
Милан Кујунџић

Милан Кујунџић, секретар Српског ученог друштва – Катарини Ивановић
Београд, 1. мај 1880.

Обавештава је да ју је Друштво једногласно изабрало за свог почасног члана, шаље јој диплому и напомиње да је она прва жена којој је таква част указана.
Архив САНУ, СУД 4/1880 [1879–80–15]

таласа националног поноса и романтичарске еуфорије из 1837. године, српска културна јавност упознала је боље и потпуније сликарски опус Катарине Ивановић. Признате су њене историјске заслуге у историји српске уметности и примљена је у Српско учено друштво. То је допринело пионирском значају Катарине Ивановић у еманципацији жена код Срба, јер као што је 1837. била прва Српкиња чији је рад био истакнут у јавности, тако је и 1876. постала прва жена која је добила највеће друштвено признање за уметничка достигнућа почасним чланством у Српском ученом друштву. Поклоном слика београдском Народном музеју и чланством у Српском ученом друштву, Катарина Ивановић је у потпуности себе уградила у српску културу, а њена дела заузела су истакнуто место у оквиру сталне поставке Народног музеја у Београду.

Катарина Ивановић умрла је у Стоном Београду 12. IX 1882. Оставила је тестамент из кога се види њено добростојеће материјално стање, као и повезаност са породицом, пријатељима и српском заједницом. Њени посмртни остаци пренети су и сахрањени на Новом гробљу у Београду 1967.

СЛИКАРСКИ ОПУС

Позната сликарска остварења Катарине Ивановић показују високу образованост, широка интересовања и упућеност у актуелне уметничке токове свога доба. Време у коме је стварала обележиле су смене доминантних парадигми у европској култури. Своје стваралаштво започела је у годинама када су средњоевропском културом доминирали романтичарски заноси и бидермајерски поглед на свет. Револуција 1848. довела је до нове политичке и друштвене стварности и значајно утицала на промену погледа на уметност. Радећи у сложенем друштвеном и приватном контексту, Катарина Ивановић је створила јединствени сликарски опус, који карактерише тематска сложеност. Према досадашњим сазнањима, сликала је аутопортрете, портрете, морализаторске и оријенталистичке теме, мртве природе, историјско и црквено сликарство.⁸

КУЛТУРА ПРЕЗЕНТАЦИЈЕ: АУТОПОРТРЕТИ И ПОРТРЕТИ

Једна од значајних карактеристика сликарског опуса Катарине Ивановић јесте њена посвећеност сликању аутопортрета. Она их је стварала од најранијих сликарских дана, па до позних година. Трансформације приступа аутопортретима сведочанства су њеног уметничког и интелектуалног развоја. Позната су три аутопортрета Катарине Ивановић.

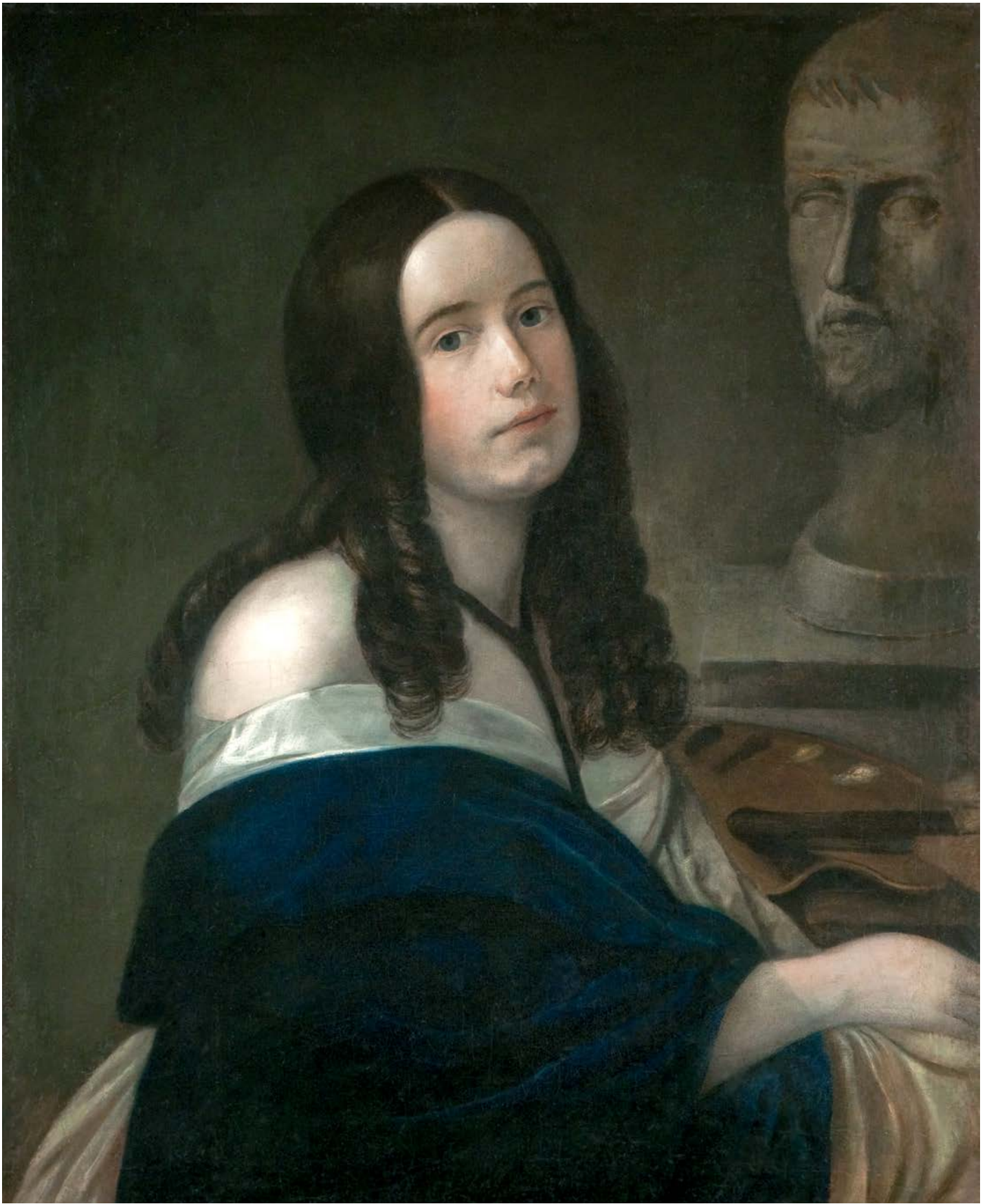
⁸ У досадашњој литератури приређена су два каталога целокупног сликарског опуса Катарине Ивановић од стране Николе Кусовца и Мирослава Тимотијевића, који се делимично разликују. Видети [125: 81–90; 149: 159–182]. Како нису познати изворни називи и нема изворних података о времену настанка бројних слика, може се рећи да примарна истраживања опуса Катарине Ивановић још нису окончана.

Најранији познати аутопортрет Катарине Ивановић настао је, верује се, током њеног школовања у Пешти [125: 81; 149: 159]. На њему је уметница себе приказала према једном од честих иконографских модела сликарских аутопортрета. Насликала је сопствени лик са ознакама сликарског заната. Иза ње се виде палета са бојама и биста. Катарина Ивановић седи мало повијених леђа, са рукама испруженим и прекрштеним на ногама. Глава је благо нагнута у страну, са погледом ка посматрачу. Целокупни утисак одаје личност која је замишљена и сањари, што је управо једна од савремених романтичарских карактеристика.

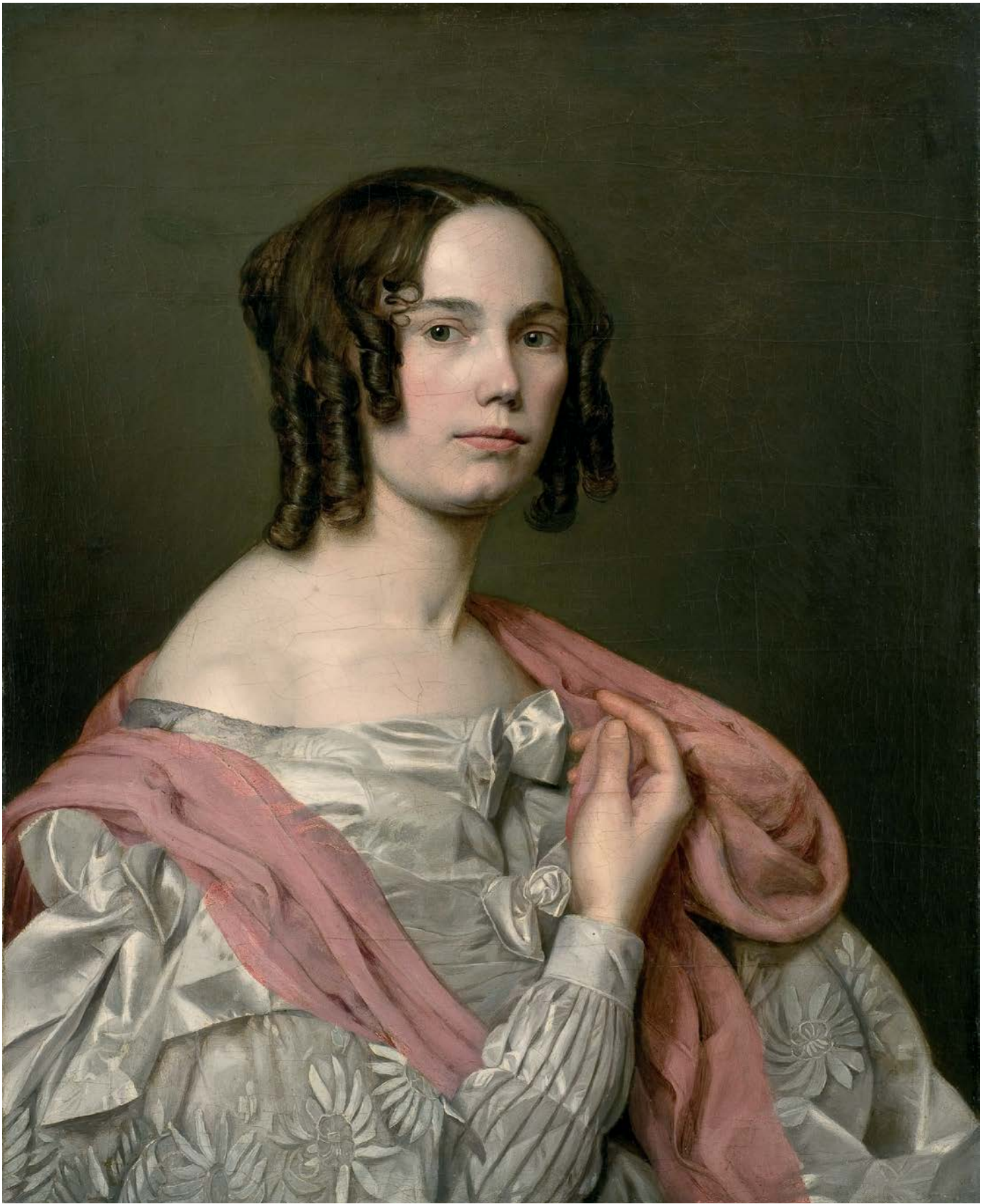
Други аутопортрет настао је у Бечу [125: 81; 149: 159–160]. Био је позитивно оцењен у време његовог настанка 1837. и представља јасну манифестацију бидермајерских идеала у уметности. На њему је сликарка приказала себе у типичном бидермајерском маниру. Обучена у белу хаљину, са оновременом модерном „класицистичком” фризуром, усправног става, гледа самоуверено у посматрача. Десна рука јој је подигнута и елегантно придржава шал којим је обавијена. Усправан став и јасан поглед ка посматрачу истичу сликаркину самосвесност. Овај аутопортрет истиче грађански лик Катарине Ивановић. На њему нема елемената сликарског заната, нити представља вид психолошке студије, већ доноси репрезентативни грађански лик сликарке. Истиче се материјалност њене хаљине, која својим сјајем наглашава раскош/репрезентативност. Аутопортрет је привукао пажњу других сликара, па једну од првих рецепција налазимо у писму Јована Исајловића млађег Теодору Павловићу: „Да видите како се је измалала... О! то је дивниј посао, бре што је добро потрефила, туд је леп колорит дала и фино измалала; да се не зна човек шта је од чега љепше и красније; врат, прса, хаљине лице, све је чисто, једно од другог лепше, но косу што је начинила то је најдостојније удивљења, то је тако наравно, тако лепо, да и најславнији молери нису у состојанију лепше и наравније (натуралније) израдити” [125: 22]. Исајловићев опис јасно показује остварене дomete уметничких способности код Катарине Ивановић. Гледан сликарским очима, аутопортрет се управо издвајао због колористичког сензибилитета и изузетне сликарске вештине. Овај аутопортрет излаган је на годишњој изложби бечке Академије 1837, и како је предвидео Јован Исајловић млађи, ту је доживео леп успех. То је допринело изузетно позитивној рецепцији Катарине Ивановић у српској јавности. Аутопортрет је литографски репродукован исте године у *Србском народном листу*,⁹ па је јавно истакнут као једно од важних уметничких дела у српској култури.

Трећи аутопортрет настао је у зрелим годинама Катарине Ивановић. На њему је сликарка себе приказала у атељеу [125: 86; 149: 170]. Она седи у средишту композиције, са главом окренутом ка посматрачу. Обучена је у „црну хаљину”. Десна рука јој је смештена на колено, а у левој држи палету са четкицама. Иза сликарке види се лобања, а испред ње седи старац, који је истовремено и модел портрета који се налази на штафелају. На зидовима атељеа приказане су слике Катарине Ивановић.

9 Према тадашњим техничким могућностима, аутопортрет је репродукован тако што је вешто прецртан и литографисан, па зато постоје одређене разлике између оригинала и репродукције.

Аушторџреџ, 1835, уље на платну, 74 × 59,5 см,
Народни музеј, Београд

Аушойорџреџ, 1836, уље на платну, 73,5 × 60,5 см,
Народни музеј, Београд

Аутопортрет приказује сликарку заустављену у тренутку свог рада. Целокупна иконографија истиче сликарско опредељење и уметничку вештину Катарине Ивановић. Препознају се слике *Заклећва краља Мајшије Корвина* и *Девојка чииа*. Бројне слике у слици *Аутопортрет у ашељеу* су у функцији аргументовања уметничких достигнућа Катарине Ивановић. Портрет старца, модела који седи и лика на платну, приказује њену вештину у сликању портрета. Идентичност два насликана лика то јасно наглашава. Историјске композиције на зиду говоре о Катарици Ивановић као историјском сликару, највишем виду ликовног изражавања према академским схватањима уметности.

Аутопортрет у ашељеу може се схватити као манифест Катарине Ивановић, који јасно истиче њена уметничка схватања. Овај аутопортрет је уједно и један од најсложенијих у српској уметности XIX века.

Катарина Ивановић је са изузетним успехом савладала вештину сликања бидермајерских портрета, о чему најбоље говори њен аутопортрет из 1837, као и то да је 1838. на изложби у Бечу изложила два портрета, као и један у Пешти 1840.

Портретско сликарство доживело је изузетне трансформације и друштвени значај у бидермајерској култури. Грађанска класа као водећи слој друштва користила је портрет у циљу сопствене самопрезентације и истицања својих друштвених идеала – идеализовања породице и породичног живота. Сликају се портрети свих чланова породице – мушкараца, жена и деце, а њихова идеализација подразумева одговарајуће сликарске поступке у обради ликова, одеће, накита и амбијената у којима се представљају. На тај начин бидермајерски портрети креирали су улепшани свет буржоазије.

Познати портретски опус Катарине Ивановић показује њену сликарску вештину, као и друштвене кругове у којима се кретала. Уз изгубљени портрет, за који се сматрало да је пандан њеног аутопортрета из 1837. године [125: 88; 149: 175], у најраније портрете Катарине Ивановић спада портрет њеног пријатеља песника Симе Милутиновића Сарајлије из 1840. године [125: 82; 149: 161–162]. Он је приказан из полупрофила, загледан у даљину, са дугим зулуфима, јаким бркова и карактеристичним приказом усковитлане/подигнуте/немирне косе. Форма портрета делује веома романтичарски, што је и одговарало слици песника.

Током боравка у Кнежевини Србији Катарина Ивановић је насликала више личности из тадашњег београдског друштва, међу којима и грађанке српске престонице. Сачувана су два портрета кнегиње Персиде Карађорђевић, портрет младе жене познате под иницијалима М. Ј. и портрет кћери Павла Станишића [125: 83–84; 149: 164–166]. Њих је приказала у складу са актуелним бидермајерским принципима, али и специфичностима културног модела Кнежевине Србије, попут других портретиста свога доба, Уроша Кнежевића и Јована Поповића. На овим портретима доминира концепт репрезентативности. Портретисане су приказане у балканском грађанском костиму, са детаљним и богатим приказом накита, а њихов лик је у потпуности идеализован. Репрезентативност и актуелни значај портрета показују прикази Персиде Карађорђевић. Два портрета разликују се у детаљу – брилијантској огрлици са султановим орденом. Овај орден кнегиња Персида је добила новембра 1846, што је сигурно и

Аушюйортирей у айшеļеу, 1865, уље на платну, 77,1 × 62,2 см,
Народни музеј, Београд

Портрети кнегиње Персиде Карађорђевић, 1847, уље на платну, 105,5 × 79 cm, Народни музеј, Београд

Портрети војводе Стевана Книћанина, 1847, уље на платну, 78 × 52 cm, Народни музеј, Београд

био разлог да је Катарина Ивановић по други пут портретише у кратком временском периоду [156: 284].

Катарина Ивановић је током боравка у Београду насликала и портрет војводе Стевана Книћанина [125: 84–85; 149: 163]. Попут женских портрета, и овај представља симбиозу бидермајерских схватања и доминантног културног модела Кнежевине Србије. Лик Стевана Книћанина је замишљен, идеализован и са карактеристичном бидермајерском фризуром. Он је обучен у богату османско-балканску одећу. Око врата му је турски орден. Портретом доминира оружје, као симбол његове војничке природе. За појасом су две кубуре. Десну руку је спустио на једну од њих, као видљив знак одлучности и спремности за бој. Уз леви бок виси сабља, чија се дршка види.

У истом периоду настао је и портрет Данила Р. Данића, службеника [125: 83; 149: 164]. Он је пак у потпуности доследан бидермајерском маниру. Замишљени, идеализовани лик, представљен са погледом у страну. Обучен је у кошуљу, са отвореном књигом коју држи у десној руци.

Током живота у Стоном Београду Катарина Ивановић је наставила са сликањем портрета. Познати су портрети Катарине Доғали, настао око 1850. године [153: 148], и свештеника Теодора Оџића [125: 86; 149: 169]. Слика Теодора Оџића представља репрезентативни свештенички портрет.

Портретисани је насликан како седи у фотељи у свештеничкој одежди са црвеним појасом. Лева рука је ослоњена на сто, где је насликано више књига, симбола његове учености и свештеничког позива. Портрет је настао 1864. и у њему нема доследне бидермајерске идеализације, већ се на лику портретисаног истичу боре и црте лица.

Катарина Ивановић насликала је и портрет цара Фердинанда V Хабзбуршког, који се налази у Народном музеју у Будимпешти [125: 83; 149: 163–164]. Портрет је у потпуности саображен са репрезентативном владарском иконографијом. Цар је приказан у стојећем ставу, у униформи. У позадини су балдахин и царски престо. Десну руку је ослонио на сто, где је приказан јастук на коме су владарске инсигније – „скиптар”, аустријска царска круна, и иза ње мађарска круна.

Портрети Катарине Ивановић показују њену сликарску вештину и низ иконографских модела, које вешто представља. У зависности од представљеног бирала је иконографски модел, па су у њеном опусу присутни аутопортрети, грађански портрети, војнички, свештенички и владарски.

ПРОСТОРИ ЖАНРА:

ОД МОРАЛИЗАТОРСТВА ДО ОРИЈЕНТАЛИЗМА

Током XIX века у европском академском сликарству значајно место заузимала је жанровска тематика. Она је обухватала изузетно широк распон тема, популарних у грађанском друштву свога доба. Жанровско сликарство XIX века је значајне ликовне узор и иконографска решења проналазило у холандском сликарству XVII века. Међутим, значење жанра било је првенствено одређено савременим схватањима и није представљало израз дугог трајања симболизма и амблематичности старије уметности. Жанровско сликарство Катарине Ивановић је било проучавано првенствено са иконолошких позиција [125: 67–80] па је тако углавном изостало његово контекстуално значење.

Једна од значајних тематских области европског сликарства XIX века обухватала је представе са морализаторским садржајем. Грађанска култура је после 1800. године, у складу са сопственим идеалима грађанског друштва, у великој мери обновила морализаторске теме, присутне у европској култури још од XVII века. Бидермајерски сентиментализам посебно је истицао грађанске врлине, као што су побожност и смерност. Током друге половине XIX века у морализаторске теме уграђени су и социјални елементи, као део критике савременог друштва.

У опусу Катарине Ивановић сачувано је више морализаторских сцена, у чијем се тематском средишту налазе прикази жена. Слика позната под називима *Повраћање са лигије* или *Полазак у цркву* приказује чин девојачке побожности [125: 83; 149: 162]. У средишту композиције насликана је девојка спремљена за ходочаснички – побожни чин. Она десном руком држи „ходочаснички” штап, а у левој бројанице/крунице, молитвеник и корпу. Она стоји испред старице која седи за столом, а испред ње је, између осталог, отворена књига са наочарима. Миру кућног амбијента доприноси и приказ мачке склупчане испред ногу старице. Књига испред старице и девојка доприносе утиску наглашене побожности. Кроз прозор се види

Повраћање са литије,
1845, уље на платну,
73,8 × 60,7 cm,
Народни музеј, Београд

како литија пролази. Тако да је утисак да слика представља тренутак када се девојка/ћерка поздравља са старицом/мајком и креће да се прикључи литији. На основу овога следи да је *Полазак у цркву*, први назив за ово дело, био тачан.

Старица се моли пре обег је слика која приказује пример приватне побожности. Тема је развијена у холандском сликарству, па се претпоставља да ју је Катарина Ивановић преузела од сликара Николаса Маеса [125: 31; 149: 162–163].

Катарина Ивановић је насликала и две композиције које су идејно међусобно повезане, иако су највероватније настале у различитим временским периодима. То су *Смрт сиротице* и *Смрт бојашице* [125: 85, 87; 149: 171–172]. Смрт сиротице једна је од честих и популарних тема у грађан-

Смрт сиротице,
1850, уље на платну,
78 × 62 cm,
Народни музеј, Београд

ском сликарству. Умирућа жена је приказана у кревету, а око ње су окупљена њена многобројна деца која је жале. Композиција истиче пожртвованост мајке и љубав њене деце као највеће вредности. Потпуно опозитна је тематика *Смрти бојашашице*, око које нема знакова жалости и љубави, већ се у просторији иза ње одвија расподела њене имовине.

У европској уметности XIX века биле су изузетно популарне теме повезане са италијанским простором. Италија је представљала важно одређиште европске културне елите, а посебно је због богатог наслеђа привлачила уметнике. Италијанске теме често су представљале идеализовани аркадијски простор и људе у њему. Претпоставља се да је Катарина Ивановић обишла Италију попут других уметника свога доба и да је ту нашла инспирацију за слику италијанског виноградара. *Италијански виноградар*

Италијански виноџадар, 1842, уље на платну,
110 x 82 cm, Народни музеј, Београд

Дечак са соколом, 1849,
уље на платну, 74 × 60 cm,
Народни музеј, Београд

представља мушку фигуру, снажног тела, дуге браде, са шеширом на глави, који руком држи корпу пуну грожђа, док гестом друге руке/прста показује на горе [125: 82; 149: 166–167]. Идилични приказ фигуре виноградара, са грожђем, симболом обиља, плодности, аркадијског уживања, свакако је у основи представљао део европске имагинације о италијанском простору. Грожђе је приказано и у три сачуване мртве природе Катарине Ивановић [125: 82, 85–86; 149: 168–169], а једну од слика са темом грожђа изложила је на Светској изложби у Бечу 1873. Слика *Италијански виноградар* са приказом грожђа указује и на значења сачуваних мртвих природа. На њима нема знакова пропадања и труљења, већ је демонстрирана бидермајерска вештина сликања сјаја, сочности и богатства грожђа, као симбола идиличности и плодности.

Једна од занимљивих жанр слика Катарине Ивановић је *Дечак са соколом* [125: 85; 149: 166]. Дечак обучен у мађарску народну ношњу, са мађарском тробојком на капи, стоји на палом орлу. Слика у основи представља

дечака-ловца, једну од популарних жанровских тема. Његов јасно истакнут мађарски идентитет отвара могућности политичког значења овог дела.

У опусу Катарине Ивановић нашла се и једна оријенталистичка композиција, какве су биле веома популарне у европској уметности XIX века. Слика *Врачање* представља оријенталистички приказ харема. У имагинарном простору харема, приказане су жене како леже на поду, док им гледа у карте и врача тамнопута Циганка [154: 257–258]. Оријенталистички елементи су заступљени и у слици анегдотско-сентименталног карактера *Миле вестии*.

НАЦИОНАЛНО-ПАТРИОТСКЕ ТЕМЕ И ИСТОРИЈСКО СЛИКАРСТВО

Значајно место у опусу Катарине Ивановић заузимају национално-патриотске теме и историјске композиције. Њен најранији познати рад национално-патриотске тематике је композиција *Српски Омир*. Овај, данас изгубљени, цртеж познат је преко репродукције у *Сербском народном листу* [125: 88; 149: 175]. На њему су приказани Срби окупљени око народног певача – гуслара. Цртеж приказаних фигура носи све елементе карактеристичне за немачке романтичаре – уметнике из групе Назарена. Тема ове слике је сигурно била уобличена у кругу око Вука Караџића и има вишеструки значај. Она истовремено прославља култ епске поезије, народне певаче и гусларе као носиоце колективног сећања и представља окупљање и заједништво Срба. Репродукција ове слике привукла је велику пажњу српске јавности и постала је једна од првих српских профаних икона. Катарина Ивановић је ову тему увела у српску културу. Током XIX века она се често представљала под називом *Срби око ђуслара*, а Јован Исајловић млађи је дословно поновио решење Катарине Ивановић. Иван Кукуљевић Сакцински, у биографским написима о Катарини Ивановић, велику пажњу посвећује *Српском Омиру*, доноси детаљни опис и истиче популарност код Срба.

Током XIX века историјско сликарство сматрало се највишим видом сликарског изражавања. Историја је прожимала мисао људи у овом периоду, па се уз њену помоћ прослављала и промишљала прошлост, истицао и изграђивао државни, друштвени и национални идентитет.

Историјско сликарство подразумевало је приказе сложених радњи, у које су спадали догађаји из ратне, политичке и друштвене историје, као и догађаји из црквене прошлости, па је у академским схватањима и црквено сликарство спадало у домене историјског. У XIX веку историјско је било од изузетне популарности, па се нарочито током друге половине XIX века историзам снажно развио у свим видовима визуелне културе.

Катарина Ивановић као образована сликарка свога доба сигурно је проучавала и сликање историјских композиција. Управо један од разлога њеног напуштања Београда била је немогућност да реализује историјске композиције. Повратком у Стони Београд она је очигледно била у могућности да се посвети сликању историјских композиција. То је подразумевало сложени припремни поступак који је укључивао одабир тематике,

Освајање Београда 1806, 1873, уље на платну,
157 × 188,5 cm, Народни музеј, Београд

студије фигура, одеће и разраду композиције. Познати опус показује да се Катарина Ивановић озбиљно припремала за историјско сликарство и да је креирала јединствени историјски репертоар у српској уметности XIX века.

Једна од најпознатијих историјских композиција Катарине Ивановић је *Освајање Београда 1806*. Познато је да је ову тему сликала два пута. Прва, „изгубљена”, слика настала је током 1844/45, док је данас позната композиција из 1865–1873. године [125: 87, 89; 149: 172, 176]. Приликом сликања композиције освајања Београда, Катарина Ивановић определила се за епски начин приказивања. То је значило да нарација слике, попут

епа, није заснована на јединству места и времена радње, већ да кроз приказ појединих кључних сцена говори о суштини догађаја [150: 223–235]. У композицији је приказан напад устаника на Видин капију. У центру слике истакнута је стојећа фигура Васе Чарапића са замахнутим јатаганом. Предњи план заузима устаничка борба „прса у прса”, са приказима мртвих и рањених на земљи. У низу „сцена” у позадини види се група Турака са харемом, уздизање српског барјака, Карађорђе, Београд са цамијом у пламену. Композиција је изузетно сложена, а Катарина Ивановић је у њу уградила своја богата знања која укључују познавање Карађорђевог лика, одеће устаника и Османлија, као и оријенталистичка схватања у сликању турских ратника и женског становништва. Одлука да ову композицију наслика у време боравка у Стоном Београду, а у тренутку када је у Кнежевини Србији на власти династија Обреновић, показује да је Катарина Ивановић била инспирисана српском историјом и да је несумњиво неговала српски национални идентитет.

Катарина Ивановић насликала је више историјских композиција у којима се преплићу теме везане за историјску улогу знаменитих Српкиња, као и за догађаје из српске и мађарске историје. То су *Турски њоклисари њросе Мару*, *Дочек Јелене*, *ујарске њринцезе* и *Заклеѡва Маѡије Корвина* [125: 87–88; 149: 172–174].

Слика *Турски њоклисари њросе Мару* из 1879. године [125: 88; 149: 174] приказује имагинарни моменат из живота султаније Маре Бранковић, ћерке деспота Ђурђа Бранковића и супруге султана Мурата II. Према иконографији, развијеној у историјским и владарским нововековним ликовним програмима, Мара Бранковић је насликана као владарка. Приказана је у центру композиције, како седи на трону, док су испред њених ногу постављене османске владарске инсигније које јој приносе и нуде османске дипломате у чину просидбе. Око Маре Бранковић насликан је и српски дворски круг, који укључује властелу, дворске даме и представнике црквеног клера.

Композиција *Дочек Јелене*, *ујарске њринцезе* из 1869. године [125: 87; 149: 172] посвећена је Јелени, кћерки рашког жупана Уроша I и супруги угарског краља Беле II. Слика приказује свечани долазак принцезе Јелене на двор угарског краља. Принцеза је истакнута централним положајем у оквиру композиције. Она јаше испод балдахина који носе војници. У њеној пратњи насликани су српски витезови, док је дочекује угарски краљ. Свечаност њеног тријумфалног доласка истакнута је и цвећем, које је посуто по земљи. Краљица Јелена била је једна од важних личности у историји угарско-српских односа.

Заклеѡва краља Маѡије Корвина из 1865–1873. године [125: 87–88; 149: 173] приказује знаменитог мађарског владара XV века. Композиција тече попут фриза. Краљ, у левом углу слике, стоји уз владарски трон са подигнутом руком у чину заклетве. Око њега су представници католичке цркве и властеле. Испред, у првом плану, истакнута је женска фигура која седи, највероватније његова супруга Катарина Подјебрад, док је уз њу приказана краљева мајка Елизабета Силађи [155: 173–174]. Радња се одвија у свечаној дворани, испуњеној публиком. Није утврђено који је тачно историјски тренутак представљен, иако је вероватно да је у питању део церемоније

Дочек Српкиње Јелене, ујарске краљице, 1869,
уље на платну, 79 × 122 cm, Народни музеј, Београд

приликом ступања на престо краља Матије Корвина. Иконографија ове сцене највише одговара сценама крунисања европских владара и веома је блиска једној од најрепрезентативнијих слика крунисања насталих у другој половини XIX века – слици Адолфа Менцла *Крунисање Вилхелма I* у Кунсберџу 1861.

Цариградски патријарх анаџемитше раскош представља историјску композицију, са морализаторским значењем [125: 88; 149: 173–174]. Према старијим називима, на слици је приказано како цариградски патријарх осуђује византијску царицу.

Историјске композиције представљају најкомплекснија остварења Катарине Ивановић. У свим сликама насликан је велики број ликова, што је сигурно захтевало изузетне припреме. Иако је попут других академских

Цариградски патријарх анаџемиче раскош, 1873,
уље на платну, 156 × 200,5 cm, Народни музеј, Београд

Христова молитва на јори, 1850,
уље на платну, 78,5 × 64 cm,
Народни музеј, Београд

сликара углавном користила композициона решења већ присутна у европској уметности, пред њом је стајао изузетно тежак задатак да наслика сцене и костиме из српске историје. Она је очигледно била упозната са дешавањима у српској визуелној култури, па су њени прикази српске властеле, витезова и црквеног клера потпуно одговарали савременим решењима.

Катарина Ивановић се бавила и црквеним сликарством. За капелу Катарине Догали у Стоном Београду насликала је иконе Свете великомученице Катарине, Васкрсења Христовог (на горњем делу ормана који је имао функцију простора проскомидије) и Христове молитве на гори, као и плаштаницу са приказом Оплакивања Христовог [125: 21, 86; 149: 167, 169; 153: 147-148].

ПОПИС РАДОВА КАТАРИНЕ ИВАНОВИЋ¹⁰

- Аушпојоршреш, између 1832. и 1834, уље на платну, 59,5 × 74 cm
Аушпојоршреш, 1836, уље на платну, 60,5 × 73,5 cm
Глава сшарој обрцјаној човека, уље на платну, између 1836. и 1838, 34,7 × 42,6 cm
Глава човека смеђе браде, између 1836. и 1838, уље на платну, 34,7 × 42,6 cm
Глава човека с дујом брадом, између 1836. и 1839, уље на платну, 32,8 × 40,0 cm
Анка Ненадовић-Тојаловић, 1837, уље на платну, 69,0 × 84,0 cm
Портшреш младој мушкарца, 1837, уље на платну [Дело је изгубљено]
Корџа са шрожјем, 1837. или 1838, уље на платну, 76,0 × 62,5 cm
Срџски Омир, 1839, цртеж [Дело је изгубљено]
Сима Милушиновић Сарајлија, 1840, уље на платну, 46,7 × 61,4 cm
Ишпалјански виношрадар, 1842, уље на платну, 82,0 × 110,0 cm
Сшарица се моли шред обед, између 1843. и 1845, уље на платну, 28,5 × 33,5 cm
Освајање Беошрада, између 1844. и 1845 [Дело је изгубљено]
Поврашак са лишије (позната и под називом Полазак у цркву), између 1844. и 1846, уље на платну, 60,7 × 73,8 cm
Цар Фердинанд V Хабзбушки, између 1845. или 1846, уље на платну, 100,0 × 135,0 cm
Данило Р. Данић, 1846, уље на платну, 65,0 × 80,0 cm
Деца Павла Сшанишића, 1846. или 1847, уље на платну, 80,0 × 99,5 cm
Портшреш Беошрашанке М. Ј., 1846. или 1847, уље на платну, 70,0 × 85,3 cm
Кнешња Персида Карашоршевић, 1846. или 1847, уље на платну, 73,0 × 92,5 cm
Кнешња Персида Карашоршевић, 1847, уље на платну, 79,0 × 105,5 cm
Војвода Сшеван Книшанин, 1847, уље на платну, 62,0 × 78,0 cm
Дечак са соколом, између 1847. и 1849, уље на платну, 60,0 × 74,0 cm
Младић с шисмом, између 1847. и 1850, уље на платну, 38,8 × 49,6 cm
Васкрсење Хрешшово, 1850, уље на дрвету, 19,5 × 8,5 cm
Кашарина Дошали, 1850, уље на платну, 71,5 × 96,0 cm
Плашшаница, 1850, уље на платну, 80,0 × 60,0 cm [Дело је оштећено]
Св. Екашарина, између 1849. и 1855, уље на дасци (целивајућа икона) [Дело је изгубљено]
Хрешшова молишва на Гори, 1850?, уље на платну (икона), 64,1 × 78,5 cm
Грожје, између 1850. и 1860, уље на платну, 71,0 × 58,0 cm
Смрш сирошшнице, између 1850. и 1860, уље на платну, 62,0 × 78,0 cm
Св. великомученица Кашарина, око 1858, уље на платну (икона), 48,0 × 61,5 cm
У свом ашшељеу, између 1860. и 1865, уље на платну, 62,2 × 77,1 cm
Прошпа Теодор Оцић, 1864, уље на платну, 65,7 × 86,5 cm
Грожје у корши, 1867, уље на платну, 74,7 × 61,4 cm
Врачање, између 1865. и 1870, уље на платну, 88,8 × 74,9 cm
Дочек Сршкиње Јелене, ушарске крашнице, између 1865. и 1869, уље на платну, 122,0 × 97,0 cm
Смрш бошшанишнице, између 1865. и 1873, уље на платну, 89,0 × 79,0 cm
Миле весши (позната и под називом Жена са шисмом у будоару), између 1870. и 1873, уље на платну, 45,0 × 60,0 cm
Освајање Беошрада 1806, између 1865. и 1873, уље на платну, 188,5 × 157,0 cm
Заклешва краља Машије, између 1865. и 1873, уље на платну, 184,4 × 155,0 cm
Паширијарх царшшрадски анашшемисе раскош, између 1865. и 1873, уље на платну, 200,5 × 156,0 cm
Турски шоклисари шросе Мару, између 1870. и 1879, уље на платну, 203,0 × 157,0 cm
Деца ручају, година непозната, уље на платну, димензије непознате [Дело је изгубљено]

10 Скраћени опис на основу прегледа дела датих у: Кусовац, Никола. „Попис радова”. У *Кашарина Ивановић: (1811–1882)*. Београд: САНУ, 1984. Стр. 81–90. – (Галерија САНУ ; 49) и „*Katalog radova*”. У: Timotijević, Miroslav, Radmila Mihailović. *Katarina Ivanović*. Београд: Тору [etс.], 2004. Стр. 159–182. Из овог пописа занемарена су дела о чијем постојању сведочи само слика У свом ашшељеу и преглед радова раније погрешно приписиваних Катарини Јовановић. Наведени су само најзначајнији алтернативни називи дела (потпунији преглед дат је у монографији М. Тимотијевића и Р. Михаиловић).

БИБЛИОГРАФИЈА И АРХИВСКА ГРАЂА

- [1] *Kunstwerke, öffentlich ausgestellt im Gebäude der Österreichisch-Kaiserlichen Akademie der Vereinigten Bildenden Künste bei St. Anna im Jahre 1837.* Wien: Strauß, 1837. Стр. 26.
- [2] Braunthal, Braun v., *Die Wiener Kunstausstellung von 1837, Kunst- und Industrie-Ausstellung – Wöchentliches Beiblatt zum Humoristen*, 19, 8 Mai 1837, стр. 74.
- [3] Иванович, Екатерина, *Сербский народный листъ*, 39 (1. Декемвр. 1837), стр. 386, 387, са литографијом Аушојорџреџа на насловној страни.
- [4] Милутиновић Сарајлија, Симеон [Милутиновић-Сарајлија, Сима]. *Историја Србије : одъ почетка 1813-е до конца 1815-те године.* Лайпциг: Берн. Таухниц Јуниор, 1837.
- [5] Милутиновић Сарајлија, Симеонъ [Милутиновић-Сарајлија, Сима]. *Троесесѣарѣво.* Лайпциг: Брайткопф и Хертл, 1837.
- [6] *Die dießjährige Wiener Kunstausstellung, Der Wanderer*, 102, 28. April 1838, стр. 405.
- [7] *Kunstwerke, öffentlich ausgestellt im Gebäude der Österreichisch-Kaiserlichen Akademie der Vereinigten Bildenden Künste bei St. Anna im Jahre 1838.* Wien: Strauß, 1838. Стр. 11, 22 и 24.
- [8] *Сербский Народный Листъ (Пешта)*, 4:50, 11. март 1839, са литографијом Срѣској Омира на насловној страни.
- [9] *Сербске Народне Новине (Пешта)*, 9:18, 2. март 1846, стр. 70.
- [10] *Дневникъ домаћий: Србија, Србске новине (Београд)*, 14:77, 30. септембар 1847, стр. 306.
- [11] Kukuljević-Sakcinski, Ivan. *Die jetzt lebenden Malerinnen der Südslaven, Luna : Belletristisches Beiblatt zur Agramer politischen Zeitung*, 9, 1. März 1856, стр. 33–34; 10, 8. März 1856, стр. 37–38.
- [12] Kukuljević-Sakcinski, Ivan. *Slovník umjetnikah jugoslavenskih. Sv. 2, Zagreb: Narodna tiskara Dra. Ljudevita Gaja*, 1858, стр. 119.
- [13] *Ungarns Männer der Zeit.* Prag: A. G. Steinhauser, 1862. Стр. 127.
- [14] Србкиња, М. С. [Стојадиновић-Српкиња, Милица]. *У Фрушкој њори 1854. [Св.] 2.* Земун: I. К. Сопрон, 1862. Стр. 37.
- [15] *Exposition Universelle de 1867. à Paris : Catalogue général publié par la Commision impériale : 1re livraison : Œuvres d' art.* Paris: E. Dentu, 1867. Стр. 157.
- [16] *Exposition universelle de 1867 à Paris : Catalogue spécial du royaume de Hongrie publié par la Commission royale.* Paris: imp. d'A. Marc, 1867.
- [17] Kukuljević-Sakcinski, Ivan. *Leben Südslavischer Künstler. Heft I und II.* Agram: Carl Albrecht, 1868. Str. 11–12.
- [18] *Welt-Ausstellung 1873 in Wien : Officieller Kunst-Catalog.* Wien: Verl. der General-Direction, 1873.
- [19] *Видов дан (Београд)*, 13:207, 3. новембар 1873.
- [20] *Јавор*, 1:5, 10. фебруарија 1874, стуб. 155.
- [21] *Јавор*, 1:10, 1. април 1874, стуб. 317.
- [22] *Јавор*, 1:34, 1. децембар 1874, стуб. 1084–1087.
- [23] *Скупштина Матице српске у Новом Саду* : 9, 10, 11, (21, 22, 23) септ. 1874, *Летопис Матице српске, књ. 117, 1874, стр. 172–198, посебно стр. 179.*

- [24] Књижевни одбор 2 (14) јануара 1874. : [записник], Летопис Матице српске, 118, 1875, стр. 202.
- [25] Јавор, 7:34, 24. август 1880, стуб. 1086.
- [26] Јавор, 7:35, 31. август 1880, стуб. 1119.
- [27] Српска зора, 5:7, 1880, стр. 138.
- [28] Српска зора, 5:8, 1880, стр. 159.
- [29] Катарина Ивановићева : сликарка, Орао (Нови Сад), 7, 1881, стуб. 41–44, са репродукцијом *Ауџојорџреџа*.
- [30] Катарина Ивановићева : [некролог], Застава (Нови Сад), 17:161, 15 (27) октобар 1882, стр. 3.
- [31] Катарина Ивановићева : [некролог], Јавор, 9:39, 26. септембар 1882, стуб. 1246–1247.
- [32] †Катарина Ивановићева, Јавор, 9:40, 3. октобар 1882, стуб. 1276–1278.
- [33] Катарина Ивановићка : [некролог], Српске илустроване новине (Нови Сад), 2:31, 15. октобар 1882, стр. 304.
- [34] Катарина Ивановићева : [некролог], Српске новине, 50:220, 5. октобар 1882, стр. 2.
- [35] Још једна Српкиња сликарка, Србадија, 2:1, 1882, стр. 56.
- [36] Српски уметници, Србадија, 2:8/9, 1882, стр. 514–515.
- [37] [Катарина Ивановић : некролог], Школски лист, 14:19, 15. октобар 1882, стр. 304.
- [38] Београдски дневник, 2:210, 1882, стр. 896.
- [39] Катарина Ивановићева, сликарка : [некролог], Застава (Нови Сад), 18:133, 31. август 1883, стр. 1–3.
- [40] Валтровић, Михаило. Реч на парастосу Катарини Ивановићевој, Српске новине, бр. 50:132, 18. јун 1883, стр. 671–672; 50:133, 19. јун 1883, стр. 675; 50:134, 20. јун 1883, стр. 679; 50:135, 22. јун 1883, стр. 685–686. (Прештампано у: Л. Трифуновић и други. *Уметници чланови САНУ*. Београд: Галерија САНУ, 1980. Стр. 117–120. – (Галерија САНУ ; 37).
- [41] Годишњи скуп Српског ученог друштва, Видело, 5:12, 1884.
- [42] Скуп Српског ученог друштва 30. јануара 1884 (наставак), Српске новине, 51:48, 2. март 1884, стр. 230–231.
- [43] Стражилово (Нови Сад), 4:8, 25. фебруар 1888, стр. 128.
- [44] Милићевић, Милан Ђ. *Поменик знаменићих људи у српској народа новијега доба*. Београд: Чупићева задужбина, 1888. Стр. 178–179. – (Књига Чупићеве задужбине ; 27).
- [45] Николић, Лазар, Николић, Владимир. *Српски сликари: њиховој културној њовесћници српској народа*. [Земун: Владимир Николић], 1895. Стр. 21–24, посебно 24. и 26.
- [46] Српска Краљевска Академија у 1899. години (свршетак), Бранково коло, 6:17, 27. април (10. мај) 1900, стр. 540–541.
- [47] *Списак слика изложених у галерији Народнога музеја*. Београд: Штампарија Павловића и Стојановића, 1901. Стр. 6, 18–19.
- [48] Гавриловић, Андра. *Знаменићи Срби XIX века*, I. Загреб: Наклада и штампа Српске штампарије, 1901. Стр. 82–83.
- [49] Милићевић, Милан Ђ. *Додатак њоменику од 1888: знаменићи људи у српској народа који су њреминули до краја 1900. њ*. Београд: Чупићева задужбина, 1901. Стр. 176. – (Издање Чупићеве задужбине ; 46).
- [50] Фондови код Академије Наука, Српски књижевни гласник, 1:4, 1901, стр. 320.

- [51] Сјисак слика изложених у галерији Народног музеја. Београд, 1904. Стр. 6, 17–18.
- [52] Валтровић, Михаило. Уметност у Срба, Бранково коло, 12:14/15, 1906, стуб. 460–470, посебно 467.
- [53] Локић, П. Споменик Карађорђу: један прилог, Београдске новине, 14:263, 1908, стр. 2.
- [54] Локић, П. Катарина Ивановићева, Вечерње новости, 20:256, 1912, стр. 3.
- [55] Прица, Зора. „Уметнице (сликарство, архитектура)”. *Српкиња: њезин живош и рад, њезин културни развијак и њезина народна умјетност до данас*. Сарајево: Добротворна задруга Српкиња у Иригу, 1913. Стр. 81–83, посебно 83.
- [56] Katarina Ivanović: (zur 35. Wiederkehr ihres Todestages), Belgrader Nachrichten, 3:264, 26. септембар 1917, стр. 2.
- [57] Кашанин, Милан, Петровић, Вељко. *Српска умјетност у Војводини: од доба десјоша до уједињења*, Нови Сад: Матица српска, 1927, стр. 115–116.
- [58] Кашанин, М. Изложба сјарој српској сликарсјва у Војводини, Српски књижевни гласник, н.с, 21:4, 16. јун 1927, стр. 292–296, посебно 295.
- [59] Петровић, Вељко. „Ивановић Катарина”, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*, II. Загреб: Библиографски завод, 1929. Стр. 8.
- [60] Ивић, Алекса, Архивски прилози за биографије југословенских сликара, Летопис Матице српске, 104:324, 1930, стр. 224–225.
- [61] Петровић, Радмила С. М. С. Српкиња и Драга Дејановић о женама, Гласник Историског друштва у Новом Саду, 3:1, 1930, стр. 83–84.
- [62] Музеј Јоца Вујића у Музеју Матице српске, Глас Матице српске, 1:7, 1. август 1934, стр. 53–54.
- [63] Џонић, Урош. Јоца Вујић, Гласник Историског друштва у Новом Саду, 7:1/3, 1934, стр. 418–425, посебно 422.
- [64] Харисијадис, Мара. Катарина Ивановић као портретиста, Гласник Историјског друштва у Новом Саду, 8:1, 1935, стр. 151–154.
- [65] Симић-Миловановић, Зора. Из историје новије српске уметности: сликарка Катарина Ивановић: жена-уметница коју је обожавао песник Сима Милутиновић-Сарајлија, *Време*, 15:4941, 1935, стр. 10.
- [66] Мано-Зиси, Ђорђе. Отварање Музеја Кнеза Павла у Београду, Гласник Историског друштва у Новом Саду, 9:2, 1936, стр. 233–237, посебно 236.
- [67] Симић-Миловановић, Зора. *Сликарке у српској историји умјетности*, Београд: Слобода, 1938. Стр. 16–20.
- [68] Давичо, Е[катарина]. Катарина Ивановић, српска сликарка, *Жена данас*, 15, 1938, стр. 18.
- [69] Kašanin, Milan. *Musée du prince Paul: Art moderne*. Beograd: [Musée du Prince Paul], 1939.
- [70] Kašanin, Milan. *L'art yougoslave des origines à nos jours*. Beograd: Musée du Prince Paul, 1939. Стр. 50.
- [71] Васић, Павле. Историјски мотиви у нашем сликарству XIX века, Глас југа 45, 1940, стр. 2. [Прештампано у: *Доба умјетности: сјудије и чланци*. Ваљево: „Милић Ракић”, 1990. Стр. 114. – (Посебна издања „Милић Ракић” ; 21)].
- [72] П., Ј. Наша прва сликарка Катарина Ивановић, *Време*, 20:6540, 7. април 1940, стр. 14.
- [73] Симић-Миловановић, Зора. Српско сликарство у Војводини, *Вардар*, 30, 1941, стр. 100–120.

- [74] Кашанин, Милан. *Два века српскога сликарства*. Београд: Државна штампарија, 1942. Стр. 25.
- [75] Kašanin, Milan. *200 Jahre serbischer Malkunst*. Beograd: [s. n.], 1942. Стр. 28.
- [76] Симић-Миловановић, Зора, Петровић, Вељко. *Изложба српског сликарства XVIII и XIX века*. Београд: Уметнички музеј, 1945.
- [77] Симић-Миловановић, Зора. *Српска уметности новије доба-сликарство*. Београд: Народни универзитет, 1950. Стр. 27.
- [78] Петровић, Вељко. *Народни музеј Београд*, Београд: Народни музеј, 1952, стр. 50.
- [79] Кириловић, Димитрије. Које је слике поклонио Јоца Вујић из Сенте Београдском универзитету, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 8, 1954, стр. 161–164.
- [80] Коларић, Миодраг. *Кашарина Ивановић, Мина Вукомановић* : [каталог изложбе]. Београд: Народни музеј, 1958.
- [81] Коларић, М. Захвалност Катарини, *Борба* (Београд), 23:288, 16. новембар 1958, стр. 9.
- [82] Симић, Љиљана. Катарина Ивановић и бечко сликарство, *Зборник за друштвене науке Матице српске*, 21, 1958, стр. 111–119.
- [83] Симић, Ненад. Прилог за хронолошко-топографски преглед кретања српских уметника у XIX веку, *Рад војвођанских музеја*, 7, 1958, стр. 166.
- [84] Николајевић, Миливој, Микић, Олга. *Галерија Матице српске*. Нови Сад: Галерија Матице српске, 1958. Стр. 7, 54.
- [85] Микић, Олга. „Композиција 'Срби око гуслара' у Галерији Матице српске”. *Грађа за проучавање споменика културе у Војводини*. 3. Нови Сад: Завод за заштиту и научно проучавање споменика културе АП Војводине 1959. Стр. 153–156.
- [86] Vasić, Pavle. *Serbische Künstler in ihren beziehungen zu Wien und zur österreichischen Kunst im XVIII und XIX Jahrhundert, Mitteilungen der Gesellschaft für Vergleichende kunstforschung in Wien*, 11:3, 1959, стр. 75–80; 11:4, 1959, стр. 89–94. [Прештампано на српском као: „Уметничке везе Срба са Бечком и аустријском уметношћу”. *Доба уметности: студије и чланци*. Ваљево: „Милић Ракић”, 1990. Стр. 46–47. – (Посебна издања. „Милић Ракић” ; 21)].
- [87] Kolarić, Miodrag. „Ivanović Katarina”. *Enciklopedija Jugoslavije*. IV. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1960. Стр. 404.
- [88] Јакшић, Иван. *Срби у Столном Београду: (од 1543. до 1947. године)*. Нови Сад: Војвођански музеј, 1962.
- [89] Јакшић, Иван. Три непозната рада Екатарине Ивановић, *Рад војвођанских музеја*, 12/13, 1962, стр. 221–223.
- [90] Kolarić, Miodrag. „Ivanović Katarina”. *Enciklopedija likovnih umjetnosti*. 3. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1964. Стр. 41–42.
- [91] Коларић, Миодраг. *Класицизам код Срба*. [I]: 1790–1848. Београд: Просвета: Народни музеј, 1965. Стр. 130–135. – (Посебна издања. [Народни музеј, Београд] ; 1).
- [92] *Popis slikarskih i vajarskih dela u muzejima i galerijama slika Vojvodine*. Novi Sad: Društvo muzejskih radnika Vojvodine, Sekcija istoričara umetnosti, 1965. Стр. 38, br. 572–577, str. 114, br. 143.
- [93] Kusovac, Nikola, Kolarić, Miodrag, Ristić, Vera. *Srpsko slikarstvo XIX veka : Moderna galerija Zavoda za likovne umjetnosti JAZU, Zagreb*, 1. X – 1. XI 1965. Београд : Народни музеј, 1965. Стр. 20.

- [94] Ристић, Вера. *Кашарина Ивановић 1811-1882*, Београд: Друштво пријатеља Народног музеја, 1967.
- [95] *Класицизам код Срба*. [7]: Каталог сликарства. Београд: Просвета : Народни музеј, 1967. Стр. 73–76. – (Посебна издања. [Народни музеј, Београд]; 7).
- [96] Маринковић, Д. Како су се и да ли су се сами сликали, *Зборник Народног музеја у Београду*, 5, 1967, стр. 405–408.
- [97] Адања, Катарина. „Човек у белом” Катарине Ивановић, *Политика*, 65:19724, 1. септембар 1968, стр. 20.
- [98] „Ивановић Катарина”. *Мала енциклопедија Просвета*. 1: А–Љ. 2. изд., Београд: Просвета, 1968. Стр. 533.
- [99] Ристић, Вера, Јовановић, Миодраг, Кусовац, Никола. *Јован Појовић и његови савременици у српском сликарству* : [каталог изложбе], Опово: Галерија „Јован Поповић”, 1970, стр. 30–31.
- [100] *Popis slikarskih i vajarskih dela u muzejima i galerijama slika Vojvodine. 2: Ilustrativni deo*. Novi Sad: Друштво музејских радника Војводине, Секција историчара уметности, 1971.
- [101] Јовановић, Миодраг. Непозната слика Катарине Ивановић, *Дневник (Нови Сад)*, 13. јун 1971.
- [102] Микић, Олга. *Српско сликарство XIX века*. Нови Сад: Галерија Матице српске, 1972. Стр. 41–51, посебно 46.
- [103] Јакшић, Иван. Место рођења, презиме и тестамент Катарине Ивановић, *Рад војвођанских музеја*, 21/22 (1972–1973), стр. 244–249.
- [104] Медаковић, Дејан. Изучавање српских старина у Мађарској, *Летопис Матице српске*, 413, 1974, стр. 87–101.
- [105] Михаиловић, Радмила. Свирепи Купидон Катарине Ивановић, *Зборник за ликовне уметности Матице српске*, 10, 1974, стр. 263–282.
- [106] Јовановић, Миодраг. *Српско сликарство у доба романтизма: 1848–1878*. Нови Сад: Матица српска, 1976. Стр. 68–69.
- [107] Михаиловић, Радмила. Амблематски основи слике „Миле вести” Катарине Ивановић, *Свеске Друштва историчара уметности Србије*, 4, 1977, стр. 19–26.
- [108] Михаиловић, Радмила. *Мртва природа у српском сликарству XVIII и XIX века*. Београд: Народни музеј, 1979.
- [109] Трифуновић, Лазар [и др.]. *Уметници чланови САНУ* : [каталог изложбе]. Београд: Галерија САНУ, 1980. Стр. 116–125.
- [110] Медаковић, Дејан. *Српска уметност у XIX веку*. Београд: Српска књижевна задруга, 1981. Стр. 85–88. – (Српска књижевна задруга ; коло 74, књ. 493).
- [111] Szabó, Júlia, Széphelyi, György. *Művészet Magyarországon 1830-1870. 2 : katalógus*. Budapest: МТА Művészettörténeti Kutató Csoport, 1981. Стр. 332–333.
- [112] Микић, Олга. Сликар Јован Исајловић-млађи, *Зборник за ликовне уметности Матице српске* 17, 1981, стр. 159–181, посебно 162, 167, 176.
- [113] Микић, Олга [и др.]. *Српско сликарство XIX века: хала Х Београдској сајма, Београд, фебруар 1982*. Београд: Народни музеј, 1982.
- [114] Kolarić, Miodrag. *Osvit novog doba: XIX vek*. Beograd: Jugoslavija; Zagreb: Spektar; Mostar: Prva književna komuna, 1982. Стр. 43–44. – (Umetnost na tlu Jugoslavije).
- [115] Кусовац, Никола, Миодраг Јовановић, Вера Ристић. *Српско сликарство XIX века* : [каталог изложбе]. Београд, 1982. Стр. 48–49.
- [116] Продановић, Зора. *Изложбена активност Народног музеја у Београду: 1945–1980*. Београд: Народни музеј, 1982.

- [117] Kusovac, Nikola. *Katarina Ivanović: emlékkiállítás = Spomen-izložba Katarine Ivanović*, Székesfehérvár : István Király Múzeum, 1983.
- [118] Кусовац, Никола. *Катарина Ивановић 1811–1882*. Опово: Галерија „Јован Поповић”, 1983.
- [119] Кусовац, Никола. *Катарина Ивановић 1811–1882*. Београд: Галерија „Душан Влајић”, 1983.
- [120] Vujičić, Stojan. U spomen prve srpske slikarke, *Narodne novine* (Budimpešta), 21. april 1983. str. 7.
- [121] Јевтовић, Јевта [и др.]. *Народни музеј, Београд*. Београд: „Вук Караџић”, 1983. Стр. 89–90.
- [122] Јовановић, Миодраг. Катарина Ивановић у Минхену и белгијско историјско сликарство, *Зборник за ликовне уметности Матице српске*, 20, 1984, стр. 275–281.
- [123] Kusovac, Nikola. „Ivanović Katarina”. *Likovna enciklopedija Jugoslavije*. 1: A–J. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, 1984. Str. 657.
- [124] Kusovac, Nikola, Ladić, Veselin. *Srpsko bidermajersko slikarstvo : Osijek, maj 1984 : [katalog izložbe]*. Beograd: Narodni muzej, 1984.
- [125] Кусовац, Никола, Михаиловић, Радмила. *Катарина Ивановић: (1811–1882) : [каталог изложбе]*. Београд: САНУ, 1984. – (Галерија САНУ ; 49).
- [126] Медаковић, Дејан. Идеолошке основе српске и хрватске уметности у 19. веку, *Зборник за ликовне уметности Матице српске*, 20, 1984, стр. 94–95.
- [127] Јованов, Јасна. *Минхенска школа и српско сликарство : [каталог изложбе]*. Нови Сад: Галерија Матице српске, 1985. Стр. 9–10.
- [128] Краут, Вања. *Историја српске графикае од XV до XX века*. Горњи Милановац: Дечје новине ; Београд: Народни музеј, 1985. Стр. 122.
- [129] Стојадиновић, Милица Српкиња. *У Фрушкој јори 1854*, Београд: Просвета 1985. Стр. 138.
- [130] Вујовић, Бранко. *Уметности обновљене Србије: 1791–1848*. Београд: Просвета : Републички завод за заштиту споменика културе, 1986. Стр. 280, 336, 337, 340.
- [131] Кусовац, Никола. Прилог за типолошко проучавање српског бидермајерског сликарства, *Зборник Народног музеја у Београду*, 13–2, 1987, стр. 83–90.
- [132] Кусовац, Никола. *Српско сликарство XVIII и XIX века: каталог збирке Народног музеја Београда*. Београд: Народни музеј, 1987.
- [133] Шелмић, Лепосава [и др.]. *Збирка Јоце Вујића: каталог слика, скулптура и цртежа*. Београд: Народни музеј, 1989.
- [134] Васић, П. „Бидермајер у Србији”. *Доба уметности, студије и чланци*. Ваљево: „Милић Ракић”, 1990. Стр. 68–69. – (Посебна издања. „Милић Ракић” ; 21).
- [135] Васић, П. „Југословени и француска уметност”. *Доба уметности, студије и чланци*. Ваљево: „Милић Ракић”, 1990. Стр. 140. – (Посебна издања. „Милић Ракић” ; 21).
- [136] Коларић, Миодраг. *Народни музеј у Београду: 1844–1944: крајак историјат*. Београд: Народни музеј, 1991. – (Музеолошке свеске ; 4).
- [137] Јовановић, Миодраг. *Међу јавом и међ сном: српско сликарство 1830–1870 : [каталог изложбе]*. Београд: САНУ, 1992. Стр. 229–238. – (Галерија САНУ ; 71).
- [138] Церовић, Емилија. *Аутопортрети српских сликара XIX века*. Београд: САНУ, 1993. Стр. 5–6.
- [139] Костић, Братислава. Прва српска сликарка Катарина Ивановић почива на београдском Новом гробљу, *Београдске новине*, 20, 27. мај 1997.

- [140] Шелмић, Лепосава. „Списи и белешке Димитрија Руварца о српским сликарима из Архиве збирке некадашњег музеја Јоце Вујића из Сенте”. *Зборник радова Научног скупља Браћа Руварац у српској историографији и култури, Сремска Митровица од 18. до 20. септембра 1996*. Нови Сад: САНУ, Огранак ; Сремска Митровица: Музеј Срема, 1997. Стр. 244.
- [141] Бујас, Милица, Клеут, Марија, Раичевић, Горана. „Ивановић, Катарина, сликарка”. *Библиографија српских некролоја*. Нови Сад: Матица српска, 1998. Стр. 231–248, посебно 238.
- [142] Костић, Братислава. *Ново гробље у Београду*. Београд: Погребне услуге, 1999. Стр. 51, 155.
- [143] *Geschichte-Geschichtsbild. Die Beziehung von Vergangenheit und Kunst in Ungarn*. Budapest: Kiállitúbas a Magyar Nemzeti Galériában, 2000. Стр. 650.
- [144] Пић, Војана. Katarina Ivanović prva srpska slikarka, *Ars Magnum*, 1:3, 2000, str. 14–15.
- [145] Шелмић, Лепосава. *Галерија Матице српске*. Нови Сад: Галерија Матице српске, 2001.
- [146] Вучетић Младеновић, Радина. *Европа на Калемегдану: „Цвијета Зузорић” и културни животи у Београду: 1918–1941*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2003. Стр. 117.
- [147] Милошевић, Емица, Врбашки, Милена. *Карађорђевићи у збиркама Галерије Матице српске*. Нови Сад: Галерија Матице српске, 2004. Стр. 13–14, 51.
- [148] Тимотијевић, Мирослав. Гуслар као симболична фигура српског националног певача, *Зборник Народног музеја у Београду*, 17-2, 2004, стр. 262–265.
- [149] Timotijević, Miroslav, Mihailović, Radmila. *Katarina Ivanović*. Beograd: Topy : Vojnoizdavački zavod : Narodni muzej, 2004.
- [150] Макуљевић, Ненад. *Уметности и национална идеја у XIX веку: систем европске и српске визуелне културе у служби нације*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006. Стр. 223–235.
- [151] Крстић, Никола. *Дневник : јавни животи. 4: 2. јануар 1888. – 20. август 1896*. (приредио Милош Јагодић). Београд: Завод за уџбенике, 2007.
- [152] Јовановић, Миодраг. „Ивановић, Катарина”. *Српски биографски речник. 4: И-Ка*. Нови Сад: Матица српска, 2009. Стр. 56–57.
- [153] Шево, Љиљана. *Црква Рођења Светиој Јована Претече у Синоном Београду*, Бања Лука: Art print, 2011.
- [154] Ćirović, Irena. „Imagining the Forbidden: Representations of the Harem and Serbian Orientalism”. *El presente: studies in Sephardic culture. 7 = Menorah: collection of papers. 3: Common culture and particular identities: Christians, Jews and Muslims in the Ottoman Balkans* (eds. Eliezer Papo, Nenad Makuljević). Beer-Sheva: Ben-Gurion University of the Negev, Moshe David Gaon Center for Ladino Culture, 2013. Стр. 257–258.
- [155] Рокаи, Мелина П. *Елизабета Силађи: (1410–1483) : [докторска дисертација]*, Београд: [М. П. Рокаи], 2013.
- [156] Ђировић, Ирена. „Између моде и нације: национални костим и репрезентације кнегиња и краљица у Србији 19. века”. *Држава и њолишке ујављања: 18–20. век* (уредник Петар В. Крстић). Београд: Историјски институт, 2017. Стр. 284.

Katarina Ivanović

(1811-1882)

Katarina Ivanović was born on 15 April 1811 in Veszprém (today North West Hungary) to a middle-class family, to father Lazar and mother Marija. The family moved to Székesfehérvár, where she started receiving her first formal art training, which she later continued in Pest and Vienna, where she enrolled in the Academy of Fine Arts. She lived and studied in Munich (1844 and 1855). For years she was up to date on all new developments in European art, she travelled a lot and studied the latest achievements in painting at the time by visiting art galleries and churches, and she had close ties with the Serbian cultural elite gathered around Vuk Karadžić.

In the history of Serbia's 19th century culture, Katarina Ivanović represents a unique phenomenon. With her artistic lifestyle and paintings, she embodied the pioneering phenomenon of the Serbian bourgeois art. Katarina Ivanović was the first Serbian artist who, thanks to the 1837 display of her self-portrait, gained recognition from Viennese art critics. At the same time, owing to her self-portrait, she became the first artist to be publicly celebrated in Serbia and therefore her artworks were reproduced and popularized in the press – *Srbski narodni list*. For nearly four decades, Katarina Ivanović participated in the artistic life of the Habsburg Monarchy, Vienna and Pest, and was the first Serbian artist whose works were on display at the greatest cultural events of the 19th century. She exhibited her artworks at world exhibitions held in Paris and Vienna in 1873.

By producing complex artworks which examined patriotic and historical themes, Katarina Ivanović made a great impact on the thematic repertoire of Serbian art. *Srbski Omir* became an iconographic basis for the portrayal of *the Serbs gathered around gusle players*, which was one of the most important national themes in 19th-century Serbian art. Her distinctive selection of historical compositions from Serbian and Hungarian history, with an emphasis on the role of a woman, constitutes a unique synthesis of different identity layers – Serbian national identity, gender identity, but also her territorial identity – Hungarian. Some compositions such as *The Liberation of Belgrade* belong to the most complex artworks created at the time. Her painting *Self-portrait in the Studio*, which she painted in her later years, was her manifesto, which testified to her artistic personality and her achievements.

Having gained recognition from her contemporaries at an early age, Katarina Ivanović was held in very high esteem in the Principality of Serbia. She was admitted to the Serbian Learned Society in 1876, as the first woman ever to become its fellow. Her admission to the Society was closely associated with her patriotic decision to donate some selected pieces of her paintings to the National Museum in Belgrade. In that way, she enriched Serbian culture forever.

She passed away on 12 September 1882 in Székesfehérvár, to which she remained devoted all her life. Her last will and testament testifies to her close ties with her family, friends and Serbian community.